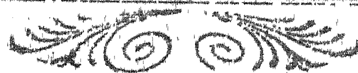
శ్రీరస్తు

శ్రీవైఖానసగ్రంథమాలా

ద్వాదశకుసుమమ్

శ్రీ వైఖానస భగవచ్ఛాస్త్రే భగవన్మరీచి మహర్షిప్రోక్తా

ఆనన్దసంహితా.

చతుర్థసంచికా.

శ్రీ వైఖానస ముద్రాక్షరశాలాయాం

ముద్రితా సతీ.

[illegible]

1926

[illegible]

మూల్యమ్, రూ. [illegible]

శ్రీరస్తు.

శ్రీరామచంద్రాయనమః.

శ్రీమద్విఖనస మహాగురవేనమః.

మరీచిప్రోక్తా ఆనన్దసంహితా.

అథ షోడశోఽధ్యాయః.

విఖనసో విభవావతార సూచనమ్.

అతః పరం ప్రవక్ష్యామి భూమ్యాం తస్య ప్రవేశనం
వైఖానసస్య దేవర్షేః శృణుధ్వం మునిసత్తమాః. ౧
స్వాయంభువమనోః కాలే లోకవృద్ధి విచక్షణః
బ్రహ్మ గర్వసమావిష్టో లోకాన్ సర్వాన్ జగామ హ. ౨

అథ విఖనసో విభవావతారప్రకారం వ్యాచక్షాణస్తస్యాఽవతారస్య భగవదాజ్ఞప్తత్వమాహాఽతః పరమితి. ప్రవేశనమిత్యనన్తరం భగవత్తేతి శేషః, వైఖానసో విఖనాః స చ దేవర్షిశబ్దేనేహ వ్యపదిశ్యతే దేవశ్చాసావృషిశ్చేతి విగ్రహః.యద్వా దేవ ఋషిరివేత్యుపమిత సమాసః, అనేనభగవత ఏవ స్వీయయా కృపయా శరణ్యేషు రక్షణాయ ప్రవర్తకత్వముచ్యత ఇతి ధ్యేయం. ౧. స్వాయంభువో మానూనాం ప్రథమో మనుః, మనూనాం కాలాదికం తత్స్వరూపం చాగ్రే వక్ష్యతిలోకస్య

ఆ వెనుక ఋషిస్వరూపుడై యుద్భవించ బోవునట్టి దేవుడగు నావిఖనసుడెట్లు భూమియందవతరింపఁ జేయబడెనో ఆక్రమంబెఱింగించెద నో మునిసత్తములారా! సావధానులరై వినుండు. ౧. కృతయుగాదియందు స్వాయంభువమనువు నొక్క కాలములో లోకమంతయు చిరిదామర కొలనువలె వృద్ధిజెంది ముచ్చటగొల్పు

సర్వాన్ లోకాన్ సమాపేక్ష్య విష్ణోర్నామవిహీనతః
అజ్ఞానేనాఽఽవృతాన్ లోకాన్ వ్యాధిభిః పరిపీడితాన్. ౩
సూర్యం వినా యథా లోకా అంధకార ప్రపీడితాః
తథా పాపసమావిష్టాన్ క్రూరాన్ దృష్ట్వా విధిస్తదా. ౪
స్వపుత్రసహితో బ్రహ్మా విష్ణులోకం జగామ హ. ౪½
తత్ర స్థితం మహావిష్ణుం సర్వలోకహితైషిణం
మహాలక్ష్మ్యా చ భూమ్యా చ సేవితం పద్మలోచనం. ౫½

సృష్ట్వా పివర్ధనే విచక్షణో దక్షః బ్రహ్మా గర్వితో లోకాన్ విచచారేతి
భావః. ౨. విష్ణోర్నామవిహీనతః విష్ణ్వర్చనవిహీనతః తత్త్వమేవాజ్ఞానావృ
తౌ ప్రయోజకమితి భావః. లోకాన్ జనాన్ (లోకస్తు భువనే జనః ఇతి కోశః
తత్త్వం చ వ్యాధిపీడనేఽపి ప్రయోజకం. ౩. తత్రదృష్టాన్తమాహ సూర్య
మితి ౪. స్వపుత్రైః పూర్వోదితైః, ౪½. తత్ర స్థితం భగవన్తం విశిన
ష్టి మహావిష్ణుమితి. ౫½. త్రైలోక్యం వాసితం యస్మిన్నితి విగ్రహః (వా
సితం తే జగత్సర్వ'మితి స్మృతేః, ఏతచ్చరాచరం జగత్సర్వ మజ్ఞానే
నాఽఽవృతం యతస్సర్వం తవ మాయయా విమోహితమాస్త ఇత్యర్థః.

చుండ నట్టి సన్నివేశమును జూచి సంతసించి యదంతయును తన శక్తిసామర్థ్యముచే
గలిగినదని గర్వపడి తననిర్మాణంబులగు లోకములజూడ సంచారముజేయ కౌతుకముగల్గి
బ్రహ్మబయలు వెడలెను. ౨, అట్లు తిరిగిదిరిగి యన్నిలోకములజూచి యెచ్చటగాని
విష్ణునామసంకీర్తనములేని కతమున నందలిజనంబుల నజ్ఞానావృతులుగను వ్యాధిపీడితు
లుగను, సూర్యుడులేని పగటియందు చంద్రుడును లేక నంధకారావృతమైన చందమున
భగవన్నామసంకీర్తన విరహముచే పాపావిష్టంబులుగను క్రూరంబులుగ నుండ గని స్వ
పుత్రసహితుండై చతుర్ముఖుడంత విష్ణులోకంబునకు జనియె. ౪½. అచ్చట శ్రీమహా
లక్ష్మితోడను భూదేవితోడను గూడి సర్వలోకహితైషియై వెలుగొందు పద్మలోచనుం
డగు మహావిష్ణునింగని యాదేవునకు బ్రణామంబుజేసి బ్రహ్మయు నో దేవదేవేశ్వరా!
త్రిలోకంబుల కాధారమా! నీకు నమస్కారము. నీయొక్క యర్చనములేని హేతువు
చే జగమంతయు నజ్ఞానముచే యావరింపబడియున్నది. జగత్తంతయు నీమాయచేత మో

(వైఖానసాఽత్రిభృగ్వాద్యైర్వ్యాస బోధాయనైస్తథా?)
తం స్పృష్ట్వాఽహ తదా బ్రహ్మా భగవన్తం ప్రణమ్య చ. ౭

బ్రహ్మా.—నమస్తే దేవ దేవేశ నమస్త్రైలోక్యవాసిత?
త్వదర్చనం వినా సర్వం జగదేతచ్చరాచరం
అజ్ఞానేనాఽవృతం సర్వం తవ మాయావిమోహితం. ౮

త్వన్నామధేయస్మరణవిహీనత్వాజ్జగత్ప్రభో
ముహ్యతి స్మ మహావిష్ణో కృపయా పరిపాలయ
తస్మాత్త్వదర్చనం విష్ణో కథం భూమ్యాం కరోమ్యహం. ౯

త్వదాజ్ఞయా మయా సృష్టం విశ్వం సదసదాత్మకం
త్వాం వినా గతిరేతేషాం నాన్యోఽస్తి జగతాం ప్రభో. ౧౦

---

౮. జగదిదం ముహ్యతి. ౯. త్వాం వినేతి బ్రహ్మణా కృతా శరణాగతిరుచ్యతే సా చ స్వాధికయా స్వప్రతివిహిత జగద్వ్యవస్థయా చ శ్లోకే ౧౦ దృశ్యతేఽత్ర చ భక్తప్రార్థన మేతద్రూపం, త్వాం నియోజ్యామహే విష్ణో లోకానాం హితకామ్యయా, రాజ్ఞో దశరథస్య త్వమయోధ్యాధిపతేః ప్రభోః. ధర్మజ్ఞస్య వదాన్యస్య మహర్షిసమతేజసః తస్య భార్యాసు తిసృషు హ్రీశ్రీకీర్త్యుపమాసు చ, విష్ణో పుత్రత్వమాగచ్ఛ కృత్వాఽఽత్మానం చతుర్విధం, తత్ర త్వం మానుషో భూత్వా ప్రవృద్ధం లోకకంటకం, అవధ్యం దైవతైర్విష్ణో సమరే జహి రావణమిత్యాదినా.

మోహితమైయున్నది గదా, ౮. నీయొక్క నామస్మరణము లేమిచే జగమంతయు మోహితమై యున్నది గావున కృపారసముచే నీమాయనుతొలగించి యీజగమును పరిపాలింపుము. ౯. అట్టినీయర్చన మావశ్యకమగుట వలన నాయర్చనను భూమియందు నేనెట్లు చేయుంచగలను. మహాత్మా! నీయొక్క యాజ్ఞననుసరించియే (నీయాధారమును నమ్మియే యనుట) సదసదాత్మకమగు నీజగమంతయును నేను సృజియించితిని. ఓ జగదీశ్వరా! నీకంటె యీజగత్తునకు గతి వేరెవ్వరును లేరు. పూర్వము సృష్ట్యారంభమునందే శివునాతోడ నాజ్ఞాపించి వాగ్దాన మొసంగిన తెరంగుననే నీయాజ్ఞను నిర్వర్తింపుము.

యథోక్తం మే త్వయా విష్ణో పూర్వమేవ కృపానిధే
తథా కురుష్వ దేవేశ భక్తానుగ్రహదీక్షిత. ౧౧

ఇత్యర్థయన్తం బ్రహ్మాణం ప్రత్యువాచ శుచిస్మితః
శ్రీభగవాన్. బ్రహ్మన్ త్వయా హి సృష్టానాం రక్షణం తు కరోమ్యహం.

పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయ చ దుష్కృతాం
ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగే యుగే. ౧౩

అర్చావతారరూపేణ లోకేఽస్మింశ్చతురానన
అవతారం కరిష్యామి భూమ్యా లక్ష్మ్యా సమన్వితః. ౧౪

దేవైస్సానుచరైస్స్వకం త్వం తు లోకం సమావిశ. ౧౪½

శుచిస్మితో భగవానితి విశిష్యతే. ౧౧½. కల్పయామ్యహమితి పాఠః. ౧౨, ఇదం మే వైధం కర్మేత్యాహ పరిత్రాణాయేతి. సాధూనాం పరిత్రాణం రక్షణం, దుష్కృతాం వినాశశ్చ. ఇత్థం ధర్మసంస్థాపనప్రయోజనాయాఽహం యుగే యుగే కాలే కాలే సంభవామ్యవతారం కరోమి ఇదం మే వ్రతం. ౧౩, సంప్రత్యుచితం తమేవ స్వరూపం విశినష్టి అర్చ్యావతారేతి. అన్యత్ర చ, భయం త్యజత భద్రం వో హితార్థం యుధి రావణం, సపుత్రపౌత్రం సామాత్యం, సమిత్రజ్ఞాతిబాంధవం. హత్వా క్రూరం దురాత్మానం దేవర్షీణాం భయావహం, దశ వర్షసహస్రాణి దశ వర్షశతాని చ, వత్స్యామి మానుషే లోకే పాలయన్ పృథివీమిమామిత్యాదీని దృశ్యన్తే (అవృత్తః). ౧౪. త్వం స్వలోకమభివ్రజేతి

నీవు కృపానిధివి, భక్తానుగ్రహ దీక్షితుండవని పల్కెను. ౧౧. ఇట్లు ప్రార్థించెడి కమలసంభవుంగని భగవానుడును మందస్మితముతో నోకుమారా! నీచే సృజియింప బడిన జగత్తును నేను పరిపాలించెదను. ౧౨. ఇది నేను సంకల్పించిన కార్యమే అయియున్నది. సాధువులరక్షించుటకును దుష్టుల శిక్షించుటకును ఆయా కాలములయందు నేనవతరించగలను. ఇయ్యది నావ్రతము. నేనిపుడు లక్ష్మీదేవితోడను భూదేవితోడను కూడినవాడనై భూలోకమం దర్చారూపమున నవతరింపఁబోవుచున్నాను. ౧౪. నీవు ప్రముఖులగు నీదేవతలతోడను పరిజనంబులతోడను నీలోకమునకేగి నీకార్యముల చక్కజా

ఇత్యుక్తవన్తం దేవేశం భగవన్తం ప్రణమ్య చ
స్వపుత్రసహితో బ్రహ్మా స్వాలోకం స జగామ హ. ౧౫

అథోవాచ హృషీకేశో భగవాన్ భక్తవత్సలః
లోకానుగ్రహకార్యార్థం విఖనో మునిపుంగవం. ౧౬

అవతారం కరిష్యామి భూమ్యా లక్ష్మ్యా సమన్వితః
తస్మాన్మదర్చనం కార్యం త్వయైవ మునిసత్తమ ౧౭

ఆత్మార్థం వా పరార్థం వా గృహే దేవాలయేఽపి వా
నిత్యనైమిత్తికే చైవ మదీయారాధనం కురు. ౧౮

పా.టి. ౧౪. ౧౫. అథేతి బ్రహ్మణస్స్వావాసం ప్రతిగమనోత్తర క్షణం లోకేష్వనుగ్రహార్థం విఖనో మునిమువాచేత్యర్థః. తేన కార్యపరత్వాత్. ౧౬. (అవతారమిత్యస్యానువృత్తిః) ౧౭. తస్మాద్ధేతోః స్వస్త్రాఽపి త్వయైవ మదర్చనం కార్యమిత్యర్థః. అథ తస్మాత్కాలాదితి వా. ౧౮. ఆత్మార్థపరార్థశబ్దౌ నిరుక్తౌ. నిత్యనైమిత్తిక ఇతి న యథాసంఖ్యం, నిత్యమారాధనం నైమిత్తికముత్సవవిశేషాదిస్యార్థాత్. చేత్యేనమాదౌ మదీయమారాధనం త్వమేవ కుర్విత్యర్థః. ౧౯. తత్ర లోకేఽవతరిష్యమాణస్య తవాఽధికారో నిరంకుశోఽకృత్రిమశ్చేత్యాహ

చికొనుము. అని యాజ్ఞాపించెను. ౧౪. భగవానుని యనుజ్ఞననుసరించి బ్రహ్మము నక్తే తనలోకంబునకు జనియె. ౧౫. అంతట భక్తవాత్సల్యనిధియగు భగవానుడు లోకానుగ్రహతత్పరుడు గావున మునివేషధరుండగు విఖనసునిం జూచి యిట్లనియె, ౧౬. ఓ మునిసత్తమా! లక్ష్మీదేవి భూదేవులతో గూడి నేను భూలోకమందవతరింప బోవుచుంటిని గావున నచ్చట నీవును విభవావతారమును ధరించి నన్నారాధించుచుం డవలయును. ౧౭. ఆత్మార్థముగాని పరార్థముగాని గృహమందును దేవాలయమందును, నిత్యనైమిత్తికంబులగు సమస్తరూపమను నాయారాధనా విశేషంబులను నీవునిర్వర్తింపు చుండవలయును ౧౮. నాచే జేయబడిన సమస్తమగు శారీరసంస్కారములు గల్గినవాడవగు టచే నీవు శాస్త్రాన్తర ప్రతిపాదితము నేవిధమగు, దీక్ష, తపము, కర్మము నమవాటి తో ప్రసక్తమక్కరలేదు. నీవెక్కడనుండినను ముక్తుడ వేయైనను సర్వలోకహితార్థినగు

న దీక్షా న తపః కర్మ నాస్తి మత్కృతకర్మణః
సర్వలోకహితార్థాయ మదీయారాధనం కురు. ౧౯॥

ఇత్యుక్తస్తం దేవేశం సర్వభూతాత్మనా స్థితం
ఉవాచేదం భగవాన్విష్ణుం ప్రణమ్య విఖనోమునిః. ౨౦॥

శ్రీవిఖనాః. భగవత్త్వాఽనుగృహీతోఽస్మి ధన్యోఽస్మి పురుషోత్తమ
నాతః పరతరం కార్యమస్మాకం చ దివౌకసాం, ౨౧॥

సర్వే వయం త్వయోక్తం హి నిత్యనైమిత్తికాదికం
కర్తవ్యం సతతం కర్మ కర్తుం నేశాః ప్రయత్నతః. ౨౨॥

నేతి. దీక్షా పంచసంస్కారాదిరూపా తపో యమనియమాదిసాధ్యం. కర్మ యజ్ఞాద్యధికార్యమ్ స్వసాధ్యారత్వేన విహితం చ, మత్కృతకర్మత్వాదేతో స్తవ నైవమాద్యాః క్రియా అపేక్షితాః. ౧౯. మదాజ్ఞాకరణేనాఽనుషంగాత్సకలలోకహితకరత్వం చ తవ మహాన్ భాగధేయమ్ ఇత్యాహ సర్వలోకేతి. ౧౯. భగవానితి, వినయావనతసాధ్వసః కృతాఽంజలిపుటో భూయేత్యర్థః, ౨౦. అస్మాకమితి భూయాయాం శిష్యైస్సహావతరిష్యమాణానాం మిశ్రి బహూనాం క్షి. ఏవముత్తరత్రాపి. దివౌకసాం దేవానాం. ౨౧. వయమితి మనుష్యా భవిష్యతి దేవాశ్చేత్యర్థః. ౨౨.

నావలెనే నాయారాధనముం జేయుటచేత నీకు యీభారముం వహించి నా చేనియమితమగు కార్యములజేయుము అనెను. ౧౯. ఇట్లు వచియించెడి సర్వభూతాత్మస్వరూపుండగు దేవేశునిగని భయభక్తి నమ్రుడై నమస్కరించి విఖనసుండను ఓ పురుషోత్తమా! నీయొక్క దయను గ్రహము నాయందు ప్రసరింపజేసి నేను ధన్యుడనయితిని. భూలోకమునందవతరించబోయెడి మాకును యీదేవతలకును సైతము నీయాజ్ఞ నిర్వర్తించుటయు నిన్నారాధించుటయు తప్పకచేయదగిన ఘనకార్యమెద్దియు నితరమైనదిలేదు. ౨౧. మేమందరమును నీచే చెప్పబడిన (వేదములచే శాసింపబడిన యనుట) నిత్యనైమిత్తికములుగ విధియింపబడిన విధాయక కృత్యములనే జేయుటకు శక్యముగాక భ్రష్టప్రాయుల మగుచుంటిమి. అందువలన కేవలము నిర్వాణంపొంది చేయనంచలాత్ములగ నుండదగిన మాకంటె మహామునులచే సూర్యోదయాది సూర్యోదయము పర్యన్తము (అరువదిగడియలకాలం

తథా సతి తు దేవేశ త్వత్కర్మ మునిభిః కథం
ఉదయాద్యుదయాన్తం చ క్రియతేఽచంచలాత్మభిః. ౨౭

భవదారాధనం విష్ణో కథం భూమ్యాం కరోమ్యహం
త్వత్కర్మ క్రియతే యత్తత్కర్మలోపో భవేద్ధ్రువం. ౨౮

అనాదికాలమిదం కార్యం దుర్లభం చ దివౌకసాం
యతో వాచో నివర్తన్తే అప్రాప్య మనసా సహ
తస్మిన్ కర్మణి ఘోరే మాం నియోజయసి కేశవ. ౨౯

కర్తవ్యం సతతం కర్మ వేదవిహితం నిత్యం ప్రయత్నతో యత్నాదపి కర్తుం నేశాస్సమర్థాః కర్మాచరణస్య దుష్కరత్వాదితి భావః. గహనా కర్మణో గతిరితి స్మృతేః. ౨౭ తథా సతీతి స్వస్మిన్ విహితస్వధర్మాననుష్ఠితుమేవాఽసమర్థే జనే కథమయం భారో నిక్షిప్యత ఇతి భావః. అచంచలాత్మభిరత్యన్తం ద్వాన్తైర్మునిభిః కథం త్వదారాధనరూపం కర్మ స్వకర్మధర్మైస్సముచ్చిత్య కర్తుం శక్యత ఇతి పృచ్ఛతి. అహమిత్యనేన కోఽపి సమర్థోఽన్యో నియుజ్యతామిత్యపి సూచయతీతి భావః. ౨౮ త్వత్కర్మాఽఽరాధనం తవ ప్రీత్యా క్రియత ఇతి యత్తస్మై కర్మలోపో భవేత్, తచ్చాపి తవైవాజ్ఞారూపత్వాన్నహాప్యమిత్యాశయః ధ్రువం నన్విత్యర్థకః. ౨౮. చోఽనుక్తసముచ్చయార్థః. ౨౯. 'యతః' ఇతి శ్రుత్యనుకరణం. తస్మిన్ తాదృశశ్రుత్యుపబృంహితే పరబ్రహ్మణి త్వయి నియుక్త ఇతి శేషః. కర్మణ్యారాధనరూపే మాం. నియోజయసి కేశవేతి సంబుద్ధిః ఘోరే భయంకరే కర్మణాం స్వంకరాదౌ దోషబాహుల్యస్మరణాత్. ౨౯. తస్మాత్కర్మణో దుష్కరత్వాద్ధేతోః నాస్తరియకేణ

బునను) చేయదగిన యారాధనముగూడ తక్కిన కర్మములతో జేర్చి యెట్లు చేయగలము. ౨౭. ఇట్టి నీయారాధనము భూమియందు నేనెట్లు చేయగలను. ౨౮. ఇట్టి నీయారాధనము చేయుటయే తటస్థించినచో మాకు విహితములగు నిత్యకర్మలఁజేయుట యందును (అవకాశము చాలకయునుట) నీయారాధనమందును (అనవధానముచేతననుట) గూడ లోపము సంభవించుననుట నిశ్చయము. ౨౯. ఈ కార్యము మిక్కిలి సువ

తస్మాత్త్వదర్చనే లోపస్సంభవేదితి మే భయం, ౨౬।
సదా త్వదనుజీవిత్వాత్సదా త్వత్సన్నిధిస్థితేః
అపచారా అనంతాశ్చ భవన్త్యేవ న సంశయః. ౨౭।
ఆరాధనానాం సర్వేషాం విష్ణోరారాధనం పరం
తదస్యారాధనం కర్తుం భీతోఽస్మి కరుణానిధే. ౨౮।
తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా భగవాన్విస్మితోఽబ్రవీత్ ౨౯

మానుషేణాఽనవధానేన లోపో దురపోద్య ఇత్యాశయః. ౨౬।. అనుజీవిత్వం తదర్పితసర్వద్రవ్యోపభోక్తృత్వం తథా స్మృతేః. సన్నిధిస్థితాశ్చ తిష్ఠిన శ్వాసాతిసర్గ సల్లాపాది సంభవ ఉచ్యతే. ఏతాదృశా అపచారా అనన్తా అసంఖ్యా దురన్తా వా అసంశయం నిరాబాధం భవన్తి సంభవన్త్యేవ అపచారోఽపరాధః తత్స్వరూపముత్తరత్ర వక్ష్యతి. ౨౭। పరం సులభం 'పత్రం పుష్పం ఫలం తోయ' మిత్యాదినా భగవదుక్తేస్తదర్పణేనైవ తస్య సులభత్వాత్. అన్యేషాం దేవానామారాధనే తత్తద్విహితానాం పదార్థానాం సంపాదనే దౌర్లభ్యాత్. యద్వా పరం శ్రేష్ఠం విష్ణోః పరమత్వాత్ అపివా పరమత్వేపి తత్రాఽవధానదరి

రమైనది. దేవతలచే సైతముజేయ శక్యముగానిదియే. నీస్వరూపమును దెలసికొనుటయందు వేదంబులును వేదనిష్ఠులమనంబులు సైతము కుంఠిత ప్రజ్ఞంబులయి మరలుచున్నవో అట్టి నీయారాధన కర్మమునందు భూలోకమం దవతరింపఁ జేసిన మనుష్యమాత్రుడనగు నాకునియోగించుచుంటివా ? ఈయారాధనమందు లోపము సంభవించుట నిస్సంశయమగుటచే నిశ్శ్రేయస యభ్యుదయహేతువగుటకు మారు ప్రత్యవాయోప హతుండనయ్యెదనని భయపడుచున్నాను. ౨౬।. యెల్లపుడును నీపేరిట సంపాదింపఁబడినట్టి నీకైయొసంగబడినట్టియు ద్రవ్యమునే యనుభవించుచు దారాపుత్రాదులబోషించుకొనుచుండుటచేతను నీసన్నిధానముసే విడువకఁ గనిపెట్టికొని యుండుటచేతను (కార్యాన్తర గమనమునందును వ్యాపారాన్తర కరణమునందును అవకాశము లేకుండుటవలననగుట) అనేకములగు నపచారంబు లయత్నంబుగ దటస్థించుచునే యుండఁగూడు ననుటకే సంశయమును లేదు. ౨౭।. ఆరాధనములన్నిటియందును (భగవత్స్వరూప జ్ఞానసంపాదన

శ్రీభగవాన్. వైఖానస త్వమేవాఽత్ర మదారాధనకృద్భవ
త్వచ్ఛిష్యాశ్చ ప్రశిష్యాశ్చ పూజాం కుర్వన్తు మామికాం. ౩౦
వైఖానస మునిశ్రేష్ఠ ? మదారాధన కర్మణా
స్వకర్మలోపసంత్రాసం మా కురుత్వం మహామునే. ౩౧
న్యూనాతిరేకతో యాని కాలభేదేన వా క్వచిత్
సంపూర్ణాన్యేవ కర్మాణి సదామద్గతకర్మణః. ౩౨
త్వద్వంశస్థమునీంద్రాణాం తథైవాఽస్తు మమాఽజ్ఞయా ౩౪
త్వద్వంశజానాం సర్వేషాం గర్భవైష్ణవజన్మనాం

ద్రాణాం మానవానాం లోపసంపాతభీత్యా భయహేతురుక్తా. యుష్మా ఆరాధనానామితి భగవత్ప్రాప్తిసాధనానామిత్యర్థః రాధనం సిద్ధిః, రాధ సంసిద్ధావితి ధాతుః. తాని చ సాధనాని జపహుతార్చన ధ్యానాన్యుక్తాని తత్ర చతుర్షు మార్గేషు విష్ణోరర్చారూపిణః ఆరాధనం సగుణారాధనం అస్య తథైవార్థ జౌచిత్యాత్. పరంశ్రేష్ఠం. తథా సిద్ధాన్తాత్. విస్తరస్త్వగ్రే ద్రష్టవ్యాః కరుణానిధే ఇతి హేతుగర్భవిశేషణం ౨౮౫. త్వదన్యః కోఽప్యస్య కార్యస్య నిర్వర్తయితా నేత్యాహ వైఖానసేతి. ౨౯౫. త్వయి త్వనేకత్ర 'గ్రామే గ్రామే గృహే గృహే' ఇతి

సాధనములనుట) భగవానుని సగుణంబుగ విగ్రహాదులయందు ప్రతిష్ఠించి నీవుపదేశించిన యీయారాధనము చేయుటయే యుత్తమమైనదయినను ఆయారాధనమందు సైతము నాశక్తియందలి యవిశ్వాసముచేనేయ భయముగలుగుచున్నది. ౨౮౫. ఈవిధంబుగ విఖనసుని వచనంబులను భగవానుడవ్చేరువంది ఓమునిసత్తమా ! నీవే నాయారాధనమును చేయవలెను (నీవందుకై సృజియింపబడితి వనుట) నేభూలోకమునం దవతరించునపుడు ప్రతిగ్రామమందును ప్రతిగృహమందును అవతరింపబోవుచుంటిని గాన సమస్తప్రదేశంబులందును నిత్యమర్చించుటకు సౌకర్యము గలుగువట్లు నీశిష్యులును ప్రశిష్యులను అందరును నీవలెనే నన్నారాధించు చుండవలయును. ౨౯౫. మరియు నాయారాధన కర్మయం దన్వయించుటచే నీకు స్వకర్మలోపము సంభవించునను సంశయము మాత్రముంచుకొన నక్కరలేదు. ౩౧. నాయారాధనమునం దన్వయించియుండునప్పుడు

అహమేవ స్వయం గర్భే మద్రేఖాం ధారయామ్యహం ౩౩॥

౩౪॥

చతుర్వేదైశ్చ సంమిశ్రం మయామంత్రం తవేరితం
తథాఽపి త్వన్మతాస్సర్వే యజుర్వేదాఽనుసారిణః, ౩౫॥
మదర్చనం తు సర్వేషామైహికాముష్మికప్రదం
తస్మాన్మదర్చనం నిత్యం కుర్వన్తు మమశాసనాత్. ౩౬॥

తత్సర్వత్ర యుగపదవతీర్ణే కథమహమేకాకీ యుగపదేవ సర్వత్రాఽఽరాధయేయమిత్యాశంకమానమహం త్వచ్ఛిష్యాశ్చేతి. ౩౦. త్వత్కర్మక్రియతే యదిత్యస్తముక్తం ప్రతివదతి మదారాధనకర్మణీతి. ౩౧. యాని కర్మాణి విహితాని న్యూనాతిరేకాభ్యాం దుష్టాని కాలభేదేన కృతాని చ తాని సర్వాణి యథాశాస్త్రమనుష్ఠితాని భవన్తి. సర్వకర్మఫలదాతృత్వస్య మదనుగ్రహాయత్తత్వాదితి భావః. తత్కర్మఫలదో హరి రితి స్మరణాత్. ౩౨. త్వద్వంశస్థాస్త్వత్సూత్రానుసారిణః తేషాం మునీం

తమతమ నిత్యకర్మములయందు న్యూనాతిరేకములు సంభవించినను (సకాలకృతములు కాకుండుటచే) కాలభేదదోషము సంభవించినను ఆట్టిలోపములన్నియు నాయనుగ్రహముచే పరిపూర్ణములయి దోషదుష్టములు గాకుండ నుండగలవు. (సర్వకర్మసమారాధ్యుండను సర్వకర్మఫలప్రదుండను నేనేయనుట). ౩౨. నీవలెనే నీవంశస్థు లందరకునగుగాక యని యనుగ్రహించుచున్నాను. ౩౩. నీవంశజాతులందరును గర్భవైష్ణవులగుదురు. వారలకందరకును గర్భదశయందే నాయసాధారణ చిహ్నములగు శంఖచక్రములను ధరింప జేయుచున్నాను. ౩౪. నాయారాధనమున సమయమునందే ఆ [illegible] నాచరింపదగిన సమయము మాగన్నమైనను ఆయాకర్మములను నా [illegible] చేయునగును. కాలభేదానుష్ఠానమువలన దోషమెం [illegible] తుర్వేదములకు సమష్టిరూపముగ నుండు నఖండముగు పదమున నిటుపదేశింపబడియున్నది. ఆట్టివేదమునే నీవును నీవంశీయుల కుపదే

చతుర్వేదం సమగ్రం చ మన్వితం సర్వమేవ చ
అధీత్య సర్వశాస్త్రాణి కలౌ నాఽస్తి మదర్చకః. ౩౭॥
కేవలం భక్తిమాత్రేణ సంతుష్టోఽస్మి సదా మునే. ౩౮

వైఖానసత్వాద్వంశస్థాస్సాత్త్వికాహారభోజినః
సదా మద్గతచిత్తత్వాన్మత్పుత్రా ఇతి కీర్తితాః. ౩౯

కృతాఽధికారిణస్తస్మాత్కృతసంబంధినో మయి
మత్ప్రసాదేన సౌమ్యేన సదా మామర్చయన్తు తే. ౪౦

ద్రత్వం సంపాదయతి మునీంద్రాణామితి. ౩౨॥. త్వద్వంశజానామపి తత్త్వవ్యపదేశే గమకమాహ త్వదితి తే సర్వే గర్భవైష్ణవజన్మానో భవన్తీతి విధిః, ౩౩. తత్ర తేషాం గర్భవైష్ణవత్వస్య సిద్ధప్రకారమాహాఽహమితి. ఆదరాతిశయాదాద్యన్తయోరహం శబ్దో ద్విరుచ్యతే, ముద్రాశబ్దస్య చిహ్నసామాన్యవాచకత్వేపి ప్రకరణాచ్ఛంకచక్రపరత్వముచ్యతే తథా భృగురపి. గర్భే మాస్యష్టమే విష్ణుబలిమితి. న్యూనాతిరేకత ఇత్యుక్తం విశదయతి మదారాధనేతి కర్మాకర్మణో విహితవేదే

శింపగలవు. అయినను వారలు యాజుషులనియే పిలువబడవలయును (వేదసముష్టిరూపమగు శబ్దరాశికి 'యజుస్సు' అను నామాంతరము గలదని హృదయము, అవిస్తరమిదివరకే చెప్పబడియున్నది) ౩౫॥. నాయర్చనమువలన సర్వలోకంబులకు హితముచేకూరును గాన నీవంశస్థులందరును తమకు ప్రత్యేకించి సంభవించెడి కష్టనిష్ఠురములను పాటింపక లోకరక్షణార్థమై నాయర్చనమును జేయుచుండవలయును. ౩౬॥. సమగ్రముగ జతుర్వేదములను తదనుయాయియగు శ్రీ శాస్త్రింబును, తదనుసారియగు నాన్వీక్షిక్యాది చతుర్దశవిద్యల నభ్యసించి నన్నారాధించు నర్చకు లీపాపకాలమందు సంభవించుట యరుదగుచున్నది. ౩౭॥. కావున కేవలభక్తిమాత్రముచే జేయబడు నారాధనము చేతనే నేను ప్రసన్నుడ నగుచున్నాను. ౩౮॥. నీవంశస్థులందరును సాత్త్వికాహారములను భుజియించువారలుగను నాయందర్పింపబడిన చిత్తవృత్తులు గలవారలుగ నుండి నా పుత్రులనబరగుదురు. ౩౯. వారలు కృతాధికారులు నాయందు నియతసంబంధముగల

తస్మాన్మదర్చనే నిత్యం మాభీస్త్వం మదనుగ్రహాత్. ౪౦½
బ్రహ్మాద్యా దేవతాస్సర్వే ఋషయశ్చ తథా మునే
అశక్తాస్సర్వ ఏవైతే మదీయాఽఽరాధనం ప్రతి. ౪౧½
తస్మాన్మదర్చనాన్నిత్యం సర్వాభీష్టమవాప్స్యసి. ౪౨
ఇత్యుక్తే! చ హరౌ సాష్టాఙ్గం ప్రణమ్యాహ వైమునిః. ౪౨½

త్యర్థః. ప్రవర్తతే ఉపస్థితో భవతి. ౩౪½. మన్త్రం మన్త్రజాతం వేదః. ౩౫. అథాఽపి తే చాతుర్వైద్యకా ఇతి న వ్యవహ్రియన్తే, కింతు యాజుషా ఇత్యేవ యతస్సమష్టిరూపస్య వేదస్య యజుశ్శబ్దవాచ్యత్వస్య పూర్వముక్తేః. ౩౫½. విహితకర్మాచరణే నాపి మోక్షసిద్ధ్యతీతి కిమేతేనన్నక్లేశాఽధికేనార్చనేనేత్యత్రాహ సర్వేషామితి. ౩౬½. చతుర్వేదం చతురో వేదాన్, మన్మతం శ్రీవైఖానసభగవచ్ఛాస్త్రం. సర్వశాస్త్రాణ్యాన్వీక్షిక్యాదీని, కలావిత్యుపలక్షణం. మామారాధయితా నాస్తి విలో

వారలగుచున్నారు. ౩౭½. సౌమ్యమగు నాప్రసాదముచే వారలు నిరాబాధముగ నా యర్చనము సేయుచుండవలెను, కావున నాయర్చనము చేయుటయందు నీవనుకొనినట్లెంత మాత్రము భయపడవగిన కారణములేదు. ౪౦½. మరియు బ్రహ్మాది సమస్తదేవతలును తదితరులగు మహాఋషులును నీవు ఎక్కడ యెవ్వరేని నాయారాధనలు చేయుటయందు సమర్థులు కాజాలరు. ౪౧½. దానంజేసియు నీవే నాయారాధనము జేయవలసినవాడవు. దీనిచే నాసమస్త యభీష్టములను పొందగలవాడవు [నాయనుగ్రహము సంపాదించికొనగలవనుట) అని పలికెను. ౪౨. ఇట్లు భగవానుని యాజ్ఞను శిరసావహించి విఖనసుడును, ఓదేవేశా! నీయాజ్ఞానుసారము నీయారాధనముసేయు నావంశస్థులందరును యెల్లప్పుడు దేవద్రవ్యాను భవము గలుగుట వలన దేవద్రవ్యోప జీవులను గలుగు దోషములు గలుగ గలవే యను సంశయమును దీర్చకుంటివని జ్ఞాపక పరచుచున్నానని యడిగెను. ౪౪. అంతట భగవానుడు చిరునగవుతో విఖనసునిజూచి ఓయీ! కుమారా ఆధర్మమును గూడ నేనే నిష్కర్షించెదను. నాయారాధనము సేయు నీవంశస్థులకా దోషమెంతమాత్రము కలుగజాలదు. ౪౫½. నాద్రవ్యమునే హవ్యకవ్యములందును అతిథి పూజనాదులందును (దైవిక పైతృక మానుష కర్మలన్నిటియందుననుట)

శ్రీవిఖనాః. మద్వంశజానాం దేవేశ త్వదాజ్ఞాం చ ప్రకుర్వతాం

సదాత్వదనుజీవిత్వాత్ త్వద్ద్రవ్యాఽనుభవాద్విభో

దోషాభావేయుస్సర్వేషామితి చింతాఽకులోఽస్మ్యహం. ౨౨

ఇత్యుక్తవన్తం దేవేశో మునిమాహాఽథ విస్మితః. ౨౨౪

శ్రీభగవాన్. సూతాత్మాఽగ్రజ మహాబుద్ధే తద్ధర్మాంచ వదామ్యహం

వైఖానసానాం తద్దోషో నాస్తి మత్కృతకర్మణాం. ౨౩౪

మద్ద్రవ్యం హవ్యకవ్యేషు దానాఽభ్యాగతపూజనే

భవతి. అతః కేవలం భక్తిమాత్రసహకృతేనాఽర్చనేన తుష్టః ప్రసన్నోఽస్మి. భవిష్యామీత్యర్థః. భక్త్యాభగవన్తం నారాయణమర్చయేదితి శ్రీసూత్రం ౩౮. ౩౯. కృతాధికారిణ ఇత్యాది వ్యాఖ్యాతం. ౨౦౪. ౨౧౪. తస్మాన్మదర్థం మయైవ ప్రేరితత్వాద్ధేతోః. యద్యత్త్వాం సందిహ్యసే తత్సర్వమహం పూరయామీతి. భగవాంస్తస్యోపేక్షిష్యమాణః ప్రోత్సాహయతీతి భావః. ౨౨ ఇత్యుక్తే హరిణేతి స్యాత్. ౨౩౪ సదా త్వదనుజీవిత్వాదితి పూర్వోక్తాం శంకామసమాహితాం పునస్స్మరయతి మద్వంశజానామితి. వంశశ్శిష్యానుక్రమప్రాప్తః భృగ్వాదిమునయః పు

ముఖ్యముగ వినియోగింపదగును. ౨౬౪. వేయిమాటలకోడ నేమి ప్రయోజనము! నీతో సత్యముజేసి చెప్పుచున్నాను. నీవు 'ఆత్మావై పుత్రనామాఽసి' (తండ్రి యొక్కయాత్మయే అభేదముగ పుత్రుడగును) అను శ్రుతివాక్యప్రకారము పుత్రుడవగుటచే నాయాత్మయే యగుచున్నావు. (నేనే నీవనుట) (నీవంశస్థులందరును నీయాత్మయగుటచే నీవేయనుటకేమి యాక్షేపము) ఇట్లు పరంపరాసంబంధముచే వారలును నాయాత్మయే యగుటచే నాయంశసంభూతులగుటంజేసియు నాయాజ్ఞను శిరసావహించి దానిని నిర్వర్తింపుచుండుటంజేసియు నాద్రవ్యము నేగాక క్షేత్రములను బింబములను చివరకాలయములను సైతము వారలు స్వేచ్ఛగ ననుభవింప నర్హులగుచున్నారు. ఆపత్కాలములయందు క్షేత్రాదులను విక్రీణనము మొదలగు కార్యముల జేసియు ననుభవించినను దానలేశమేనియు దోషము సంభవింపజాలదు. ౨౭౪. అట్టి విక్రయాదు

ముఖ్యమేవాఽస్తు భవతాం సదా మత్కార్యకుర్వతాం. ౪౬౹
కిమేభి ర్బహుభి ర్వాక్యై స్సత్యమేవ వదామ్యహం
ఆత్మా వై పుత్రనామాఽసి త్వమేవ మునిసత్తమ. ౪౭౹
× × + ౪౮
మదంశసంభవత్వాచ్చ మదాజ్ఞాపరిపాలనాత్
మద్దివ్యక్షేత్రబింబాని ఆలయాని? యథాఽపది
విక్రీణనాదికార్యేషు నాఽస్తి దోషో మమాజ్ఞయా. ౪౯౹
మదీయధనభోగేన మత్కైంకర్యాలాపనేన చ
మచ్ఛరీరతయా సత్యముపచారో న విద్యతే. ౫౦౹

త్రా ఇతి శిష్యాణాం పుత్రత్వస్మృతేః. తదీయోపాంశోఽనువర్తమానస్స మేధతే. ౪౪ ౪౬. తత్కర్మకైంకర్యేధర్మః పూజ్యత్వాఖ్యాపనాయ భవతామిత్యుక్తం. ౪౬౹. ౪౭౹ యథా త్వమసి మే పుత్ర తథా త్వద్వంశజం అపీత్యర్థః శ్లోకార్థస్తత్ర ప్రయుక్తేతి న్యాయాత్ మదంశేత్యాది వ్యాఖ్యాతం. ౪౯౹ విక్రీణనాదిభిస్స్వయం కైంకర్యలోపనేష్యపచారస్తేషాం నేత్యాహ మదంశేతి, మచ్ఛరీరతయేత్యపి పాఠః. ౫౦౹

అత్ర భగవచ్ఛాస్త్రాపిరహే లోకానాం శోచ్యత్వాం తాత్కాలిక భగవచ్ఛాస్త్ర సంవాదో భగవద్విఖనస్సంవాదః. అర్చకానామథ.

లవలన నాయారాధనకార్యములయందు లోపముగలిగినను నేననుభవించెడి ద్రవ్యమును నాదిగాదని వారలే యనుభవించినను, వారలును నా శరీరమే గావున (తత్స్వరూపముగ గూడ భోక్తను నేనే యగుటచే యనుట.) అంతట్టి యుపచారహానియును లేదు. ౬౦౹. నేను సత్యముగ నీయంశమును వాగ్దానము జేసి చెప్పుచుంటిని గాన నీవు భయరహితుండవై నాయారాధన కర్మమందిప్పుడే సన్నద్ధుడవుగమ్మని యాదేశించెను. ౫౧. ఇట్టివిధముగ విఖనసునకుగల సమస్తసంశయములను దీర్చి యామునీంద్రుని హృదయమును తృప్తిపరుపగల సమాధానముల నన్నిటినొసంగి దేవేశుండగు వావిష్ణుడు కొంచెము కాలమట్లే యూరకుండెను, ౫౧౹.

అతోయుస్త్వం భవన్త్వాశు మదారాధనకృద్భవ. ౫౧
ఇత్యుక్త్వా దేవదేవేశస్తూష్ణీమాస కృపానిధిః, ౫౧౪

ఇత్యార్షే శ్రీవైఖానసే మరీచిప్రోక్తాయాం

ఆనన్ద సంహితాయాం (విఖనసోఽభ

వావతార సూచనం నామ)

షోడశోఽధ్యాయః.

కారనైలక్షణ్య మిత్యంశాః ప్రతిపాదితాః. అహాస్య శ్లోకానాం సంఖ్యా సార్ధైకపంచాశత్ కుండలీకృత శ్లోకార్ధో న గణితః. గ్రశి తశ్చ త్రుటితార్ధః.

ఇది యార్షమగు శ్రీవైఖానస శాస్త్రమున మరీచిప్రోక్తమగు నానందసంహితయందు భగవదారాధనములేని లోకములయొక్క శోచ్యదశయు బ్రహ్మపరితప్తుడై విష్ణులోకమున కరుగుటయు, భగవద్బ్రహ్మసంవాదంబును, బ్రహ్మకథయదానంబును, భగవద్వైఖనస్సంవాదంబును, అర్చకజనముల యధికారస్వాతంత్ర్య నిష్కర్ష కథనంబును నను నంశములుగల పదునారవ యధ్యాయము.

సంపూర్ణము.

శ్రీ ర స్తు.

శ్రీ రామచంద్రాయనమః.

శ్రీమద్విఖనస మహాగురవేనమః.

మరీచిప్రోక్తా ఆనన్దసంహితా.

అథ సప్తదశోఽధ్యాయః.

(విఖనసో విభవావతారః.)

అతః పరం ప్రవక్ష్యామి తయోస్సంవాదమేవ వః
విష్ణోః కైంకర్యనిష్ఠానామస్మాకం క్షేమకారిణోః. ౧

ఏవం సత్యవచశ్శ్రుత్వా తదాజ్ఞాం శిరసా వహన్
పునః ప్రోవాచ దేవేశం విఖనా మునిపుంగవః. ౨

పునస్తయోసంవాదమేవ విస్తృతం సన్తం వక్తుముపక్రమతేఽతః పరమితి. విష్ణోః కైంకర్యనిష్ఠానామస్మాకం జనానాం క్షేమకారిణోః క్షేమావహయోస్తయోరిత్యన్వయః. ౧. ఏవముక్తం భగవతస్సత్య పూర్వకం వచః. 'అనృతం నోక్తపూర్వం మే న చ వక్ష్యే కదా చన' 'రామో ద్విర్నాభిభాషతే' ఇత్యాదినా తస్య సత్యవచస్త్వ ప్రతిజ్ఞానాత్. ౨. జీవితం భూమ్యాం సఫలం భవిష్యతీత్యర్థః, జీవన్ము[illegible]

పిమ్మట నావిష్ణుదేవునకును విఖనసునకును జరిగినసంవాదమునే విస్తరించి చెప్పుచున్నాను. ఈసంవాదరూపమగు నుపన్యాసమంతయు భగవత్కైంకర్యనిష్ఠులమగు మనవంటివారల క్షేమము నుద్దేశించియే వారలచే జేయబడినది కావున నద్దాని నెరింగించుట న్యాయ్యమైయున్నది. (కావునసావధానులరయి వినుండనుట.) ౧. భగవానుకు

శ్రీవిఖనాః. ధన్యోఽస్మి కృతకృత్యోఽస్మి జీవితం సఫలం మమ
తవ పాదాంబుజే ప్రాప్య జీవన్ముక్తోఽస్మి భో విభో. 3
తస్మై వారాధనం విష్ణో కరిష్యేఽనుగ్రహాత్తవ
భవదారాధనం విష్ణో కథం భూమ్యాం కరోమ్యహం. ర
విధినా కేన దేవేశ త్వత్కర్మ మునిభిస్సదా
ఉదయాస్తమయాన్తం తత్క్రియతే నియతాత్మభిః. ౫

భవిష్యామి. అద్యాప్యనవతారాలాభాత్. 3౪. భూమ్యాం భవదారాధనం కథం కేన ప్రకారేణ కరోమి కరిష్యామీతి ప్రకారః పరిపృచ్ఛ్యతే. పూర్వం కథం శబ్దేనాపాదితనమస్కారత్వస్య భగవతా సమాహితత్వాత్. విధినా కేనేత్యుత్తరవాక్యసామర్థ్యాచ్చ. ర. విధిః ప్రకారస్స చ శాస్త్రానుశిష్ట ఉచ్యతే. భగవదారాధకానాం నారాయణపరాయణానాం మునిత్వం వక్తి మునిభిరితి. ౫. యదుక్తం పూర్వాధ్యాయే, చతుర్వేదైశ్చ సమ్మిశ్ర'మితి తదేవ స్మారయితుం పృచ్ఛతి. దైవికమితి. తథా యచ్చోక్తం తత్రైవ 'త్వద్వంశజానాం సర్వేషా' మితి తేషాం విలక్షణాధికారిత్వేన తద్విహితమానుషకర్మస్వపి వైలక్షణ్యా

స్యాముజేసి పలికినట్టి యీరూపమగు వాక్యమును వినిన వైఖానసుఁడును భగవదాజ్ఞనుల్లంఘనము జేయుబాడిగాదనుటయే యాయాజ్ఞను శిరమువంచిడికొని భగవానునిగూర్చి యిట్లని ప్రశ్నించెను. ౨, అర్చారూపిగ నవతరింపబోవు నీపాదపద్మముల నాశ్రయించి నేను ధన్యుఁడనైతిని, కృతార్థుఁడగాగలను. నాజీవితమెంతయు ఫలవంతము కాగలదు. జీవన్ముక్తుఁడనయ్యెదను. నీయాజ్ఞానుసారముగ్లే భూలోకమం దవతరించెదను. నీయారాధనమును సైతము నీయనుగ్రహముచేతనే చేయగలను. ఆయారాధనము నెట్లు యేతీరుగ(నఘట) చేయవలయునో నెఱుగవలయును. ర. నియతాత్ములగు మహర్షులచే నుదయాస్తమయ పర్యన్తవ్యాప్తమగు నీయారాధనమును నే నేవిధానముగ జేయగలను. ౫. ఓజగన్నాథా! ఈవిధానమునంతను సవిస్తరముగ నాకుపదేశించుటకును నీవే యర్హుఁడవగుచున్నావు. నీవు నామాత్రజ్ఞులనందరను విలక్షణ లక్షణ లక్షితులుగ జేయ వరంబొసంగితివి గాన వారలు చేయదగిన మానుషకర్మవిధానంబును అట్లే దైవిక

త్వమేవ జగతాం నాథ వక్తుమర్హస్యశేషతః
దైవికం మానుషం కార్యం కథం కార్యం వదేశ్వర. ౬
శ్రీభగవాన్. వైఖానస భవానేవ శ్రోతుమర్హత్యశేషతః
ఇత్యుక్త్వా కరుణాసిన్ధుర్విఖనో మునయే తదా. ౭
దైవికం మానుషం చైవ వేదశాస్త్రాణి యాని చ
తాని సర్వాణి సంగృహ్య మన్త్రాంశ్చోపాదిశత్స్వయం. ౮

సంపాదనాయ పృచ్ఛతి మానుషమితి చ. ౬. పూర్వం సమస్తం వేదం శాస్త్రం చోపదిశ్యాపి దైవికమానుషకర్మ స్వోపయోగయోగ్యం యథా తథోపాదిశదిత్యర్థః. ౮. ౯. అతః పరం విఖనసా ప్రణీయమానస్య సూత్రస్య సమాఖ్యామస్థ్రామాహ వైఖానసేతి. ౧౦. 'అర్చయేదితి భక్తితః' ఇత్యనన్తరం 'సర్వవేదార్థసారో యస్య సూత్రే స్యాత్తవోదిత' ఇత్యర్థకం శ్లోకార్ధం త్రుటితం స్యాత్. ౧౧. సూచితం సూత్రితం మయేత్యుత్తరార్ధ ఉచ్యతే. ఉత్సవాన్తమిత్యుప లక్షణం ప్రాయశ్చిత్తేన హి భాగేన గ్రన్థస్య సంపూర్ణత్వస్మరణాత్. ౧౨. సర్వోఽపి స్వసూత్రసహితమేవ కర్మ కుర్యాదితి సాధారణం నియమ

విధానంబును నీ వుపదేశింప గర్తవు. ౬. అనినంతట కరుణాసముద్రుడగు భగవానుండును ఓమునిసత్తమా! యని పిలిచి దైవికమగు శాస్త్రమును మానుషికమగు సూత్రమును తదనుబంధముగ సర్వవేదసర్వశాస్త్రంబులను సాంగోపాంగముగ నుపదేశించినవాడాయెను. ౮. ఆగమార్గంబులను ఆచారంబులను అందలివిభాగములను ఆగమరహస్యములను మంత్రములను వాటియందలి రహస్యములను తానే స్వయముగ నుపదేశించినవాడై మరియొకమారు విఖనసుని వంకజూచి ఓ కుమారా! నీచే జెప్పబడిన సూత్రము (గ్రంథమనుట) నీ పేరిటను నా పేరిటను వేదరాశిపేరిటను 'వైఖానస'మని ప్రసిద్ధి వడయునట్లు నే ననుగ్రహించుచున్నాను. ౧౦. గృహమందును దేవాలయమందును భక్తియుక్తుడై భగవానుని నారాధించవలయుననుటయే నీసూత్రమందలి తాత్పర్యమై యుండగలదు (సర్వవేదార్థముల సారము నీసూత్రమునం దుపదేశింపబడి యుండదగి యుండుగాక). ౧౧. నిషేకము మొదలుచేసికొని శ్మశానాన్తము చేయదగిన శ్రౌత

అత్రబీజాగమార్థానామాచారాణాం ప్రవిభాగశః
ఆగమానాం రహస్యం చ మంత్రాణాం మూలమేవ చ. ౯
స్వాయముక్త్వా తు దేవేశః పునరాహ తదా మునిం
వైఖానస త్వయా ప్రోక్తం సూత్రం వైఖానసం స్మృతం. ౧౦
గృహే దేవాలయే చైవ అర్చయేదితి భక్తితః
× × + ౧౧

వాహ స్వసూత్రేతి. అన్యథా సూత్రారంభవైయర్థ్యాత్. తథా, అను
క్తస్యాన్యతో గ్రాహ్యత్వేఽపి న విరోధ స్వసూత్రావిరోధతి విశేషితత్వాత్.
పునః కష్యారాధనం మోక్షసాధనమిత్యాహ మదీయేతి. ౧౪. త్వత్సూ
త్ర సంస్కృతానాం మారాధనాధికారో విసర్గ ఇత్యాహ వైఖానసా
ఇతి. ౧౫, ఉదరస్థానాం గర్భాణాం శిశూనాం 'కుక్షిభ్రూణావర్భ
కా గర్భా' ఇతి కోశః. సంభవే సంజాతే. ౧౬. తస్యామ్నుద్రామా
గర్భస్థితా కాలోత్పన్నత్వేన జననాన్తరమపి ప్రత్యక్షో న్యాయ్య
ఇత్యాశంకాయామాహ భూమావితి. తిరోభవేదన్తర్హితో భవేత్ప్ర
కృతచక్షుషా మనివర్ణనీయో భవేదిత్యర్థః.అప్రాకృత చక్షుషా మాచా

స్మార్త గృహ్యసూత్రములయందు కర్మ నంతయును పరిపూర్ణముగ నుపదేశింపుము. కర్షణ
మాదిగ నుత్సవాన్తము ప్రాయశ్చిత్తసహితముగ వైదికకర్మమునంతయునుపదేశింపుము.
౧౧, ఈయుంగమంతయు నాచేసవిస్తరముగ నీకుపదేశింపబడియే యున్నది గదా.
ఈవిధముగ స్వసూత్రమందు దేనికి విధింపబడినదో అద్దానినే ప్రతియొకండును అను
ష్ఠించుచుండవలయును, ౧౨. అట్లుగాక మోహంబుచే నయినను అజ్ఞానముచే భ్రి
మప్రమాదముల వలన నయినను సూత్రాన్తరములను శాఖాన్తరములను ఆశ్రయించి
యుక్తవిధముగ ననుష్ఠించినను అయ్యది సఫలముకాజాలదు. ౧౩, నాయారాధనంబు
ను నా నామస్మరణంబును సర్వంబును భగవంతుని స్వత్వములగు పదార్థమని నాకర్పిం
చిన బుద్ధిచే వానిననుభవించుటయు నిత్యాది మోక్షసాధనంబు లగుచున్నవి. ౧౪.
వైఖానసులు నాపుత్రులు. వారలు నాయనుగ్రహమువలన గర్భమందే వైష్ణవులయి
జన్మించుచున్నారు. వైఖానస వధువు సగర్భవతియై యుండినపుడే యాగర్భమందలి

నిషేకాదిశ్మశానాన్తం మానసం కర్మ సూచితం, ౧౧

కర్షణాద్యుత్సవాన్తం హి దైవికం చ మయా సుత. ౧౨

స్వసూత్రవిహితం యస్య తత్తత్సర్వం సమాహితః

కుర్యాద్యదుక్తమన్యత్ర కృతమప్యకృతం భవేత్. ౧౩

మదీయారాధనం చైవ మన్నామస్మరణం తథా

(ద్వయం చ మూలమన్త్రాదీన్ సాధూన్మన్త్రాన్పరాన్

శుభాన్ .)

ర్యపాదానాంతద్దర్శనస్యాప్యవశ్యక్రియమాణత్వాత్ ౧౬౫.మయైవముద్రాధారణాదిషు క్రియమాణేష్వపి త్వమేవ తేషాం గురుస్తత్త్వవ్యపదేశ్యో భవసీత్యాహ తథాపీతి. ౧౭. ఇత్థమేకేషాం భగవచ్చిహ్నాదిధారణం భగవత్కర్తృకమన్యేషామన్యకర్తృకం పరేషాం తదన్యకర్తృకమితి తారతమ్యభావసంభవాదఖండం వైష్ణవంభావంబహుధాభిద్యత ఇత్యాశంక్య తదవస్థాయామిష్టాపత్తిమాహ లోక ఇతి.౧౭౫.అహమిత్యేవలక్షణం. అనన్తగరుడవిష్వక్సేనపితామహ విఖనసామష్టయా ధ్యాయేఽనాదివైష్ణవత్వస్య భగవతోక్తత్వాత్. ఏవకారేణ స్వస్మింస్తత్పదస్య ముఖ్యవృత్తిత్వం వా బోధ్యం. ౨౦. (ద్వాదశాపూర్వోర్ధ్వపుండ్రాణి మణిమాలాం గతే

శిశువునకష్టమమాస ముదయించిన తోడనే నేనేస్వయముగ నాగర్భగతుండగు శిశువునకు నాహస్తములందు ధరియించిన జ్యోతిర్మయములగు శంఖచక్రములనే స్వయముగ ధరింపజేయుచున్నాను. ౧౫. శిశువునకు గర్భవాసముండి విముక్తియై జననముగుతోడనే భూమి సంస్పర్శనమువలన వైష్ణవవాయూపహతిచే పూర్వజాతీయ జ్ఞానవినాశంబునుం బోలె యాముద్రయు బాహ్యకృష్టచక్షులగు జనుల కన్నులకగుపడక నంతర్హితంబగు. ౧౬. ఇట్లు నాచేజేయబడిన విలక్షణ సంస్కారసంపన్నులై నాశిష్యులనియే పిలువబడదగియున్నను నీవంశస్థులందరకును నీవ గురుండవు కాగలవు. (తక్కిన కార్యములన్నియు నీకర్తృకంబులనుట). ౧౬౫. ఇట్లు నేనే స్వయముగ నీవ్యాపారముల జేయుటయు తటస్థించుచుండుటచే వైష్ణవమనునది విభిన్న కక్ష్యలలో విభజింపదగి

మదీయధనభోగాద్విద్ధి మోక్షప్రదాన్మనే. ౧౪

వైఖానసా హి మత్పుత్రా గర్భవైష్ణవసంజ్ఞకాః
యస్యాశ్చేదరగర్భాణామష్టమేమాసి సంభవే. ౧౫

అహమేవ స్వయం గర్భే మన్ముద్రాం ధారయామ్యహం. ౧౫½
భూమిసంస్పర్శనాదేవ హున్ముద్రా చ తిరోభవేత్. ౧౬
తథాఽపి తవ వంశ్యానాం గురుస్తేషాం త్వమేవ హి ౧౬½

తథా, మన్నామకీర్తనం చైవ ధారయేద్వై స మోక్షభాక్. భుక్తికా లే జలోచ్చారే అశుద్ధైస్సహ భాషణే, దుష్ప్రవేశేఽపి శుద్ధస్స్యాత్ప్ర స్థే కృత్వైవ మాలికాం, ఏవముక్తప్రకారేణ త్వద్వంశ్యా భవన్తు యే ఇతి సార్ధశ్లోకద్వయం తత్రానన్వితం మూలే కుహచిద్దృశ్యతే.) అవిద్య ఇతి, అయోగ్యే వేత్యత్ర ప్రాగేవ వ్యాఖ్యాతం. ౨౦౫ ఉద్ధరిష్యత్యు త్తారయతి. మల్లోకం వైకుంఠం ప్రతి. అపరాన్ మద్భక్తానపి అనేనా చార్యముఖేన ప్రపత్తేర్గరీయస్త్వమనన్యాహార్హరూపపురుషకారధర్మ త్వం చ తస్మిన్ ప్రతిపాద్యత ఇతి బోధ్యం. కాకాసురవిభీషణాదీనాం ఘటకముఖేనైవ రామశరణాగతేః. కృతత్వస్యతదభావాద్రావణాదీనాం

యున్నది. అట్లే సంక్షేపముగ వైష్ణవమును నాలుగువిధములుగ నిర్ణయించితిరున్నవివరిం చెదను. ౧౪. పరాత్పరుడనగు నేనొక్కరుండనాదివైష్ణవుడననబరగుచుంటిని (నేన నుట యుపలక్షణంబనియు దాన ననన్తగరుడాదులు నిత్యవారలనియు నంగను సర్వశే షియగుటచే తాను తచ్ఛబ్దముఖ్య వాచ్యుడనియు వెనుక జెప్పబడినది చూడనగు,) నీసూత్రముచే సంస్కరింపబడిన వారలందరును ఆదివైష్ణవు లనబడుదురు. (ఇచ్చటి సం స్కరింపబడుట యనునది యావత్సంస్కార సాధ్యమని పూర్వము చెప్పబడి యుండు ట నిట ననుసంధానము జేసికొనవలయును). ౧౫. వైఖానస సూత్రముకంటె భిన్న ములగు నాపస్తంబాది సూత్రముల ననుష్ఠింపుచు పంచసంస్కారములు మొదలగు పం చరాత్రాది శాస్త్రోక్తదీక్షాదుల గలిగినవారలు వైష్ణవు లనబడుదురు. (ఈశబ్దము నిరు పపదమనుట ముద్ర ముద్రాదుల ధరించువారు లవాంతరవైష్ణవులు. ౧౬. వైఖాన

లోకే చతుర్విధం విద్ధి వైష్ణవం విఖనోమునే
అనాదిసంభవస్సాక్షాద్గృహమేవ పరాత్పరః
ఆదివైష్ణవనామానో విఖనస్తవ సూత్రిణః
పంచసంస్కారసంయుక్తా వైష్ణవాస్త్వన్యసూత్రిణః
ముండముద్రాధరాస్సర్వే నామ్నాఽవాన్తరవైష్ణవాః. ౧౯
వైఖానసా మమ సుతా దాసాశ్చాన్యే మహీతలే
మత్పుత్రాణాం న చిహ్నాని దాసాశ్చిహ్నసమన్వితాః. ౨౦

నష్టత్వాస్య చ జ్ఞాపనాత్. ౨౧ కథమస్యాపి తీర్ణా భవేయురనాయా సేనేత్యాశంక్యాహ విదితి. (మన్ని వేదితభక్షణాదిత్యనన్తరం .నరః ప్రముచ్యతే పాపాన్మత్సాయుజ్యం చ గచ్ఛతీత్యర్ధకం శ్లోకార్ధం త్రుటితం స్యాత్. ౨౨. భగవత్ప్రసాదస్య భక్త్యాఽనిష్టనివారణేఽనలసత్త్వముదాహరణముఖేన కథయతి తస్యేతి. (జనల ఇత్యనన్తరం (మత్ప్రసాదో దహత్యాశు మత్ప్రియస్య న భక్తితః ఇత్యర్ధకం శ్లోకార్ధం త్రుటితం స్యాత్. ౨౩. తస్మాత్సర్వలోకాత్మకత్వాద్వేదాః. దోషస్త్వయా స్వకర్మలోపసంభవాదినాఽపాదితః. ౨౪. ౨౫ సంప్రతి కర్తవ్యమాహ ప్ర త్రేతి ఇదం సంబుద్ధిః. తపస ఉత్తమం శ్రేష్ఠం. యోగ్యమిత్యర్థః. వివిక్త

సులు నాపుత్రులును అన్యులు దాసులు ననబడుచున్నారు. నాపుత్రులు నాదాసపా ధారణ్యంబను విహితములయిన చిహ్నములను (తాపాదులనుట) ధరింపరు. దాసులను ప్రత్యేక చిహ్నములుగలవు (పుత్రచిహ్నములు దాసులకును కలుగజాలవని భావము.) ౨౦. విద్వాంసుడైనను విద్వాంసుడు కాకపోయినను వైఖానసవంశమందు గుడయించిన మాత్రమున వాడు తానుతరించుట సిద్ధము చేసికొని నాభక్తుల నితరులను సైతము ఉద్ధరణో తరింపజేయగలడు, ౨౧, అశుచియైనను అనాచారరతుడయినను జాతిచేతగాని విద్యచేతగాని యధముడైనను నాపాదోదకమును ధరించుటచేతను నాకు నివేదితముల గు బదార్థములను భుజియించుటచేతను (అనగును సమస్తపాపములనుండి విముక్తుడై కడపట నాసాయుజ్యమును గూడ బొందుచున్నాడు. ౨౨, వానియొక్క జన్మాది

అపిహోత్రో వా సువిద్యో వా వైఖానసకులోద్భవః
ఉద్ధరిష్యతి మల్లోకం మద్భక్తానవరానపి. ౨౧
అను విద్యావ్యస్యావాచార్యో జాత్యా విద్యాధమోఽపివా
మత్ప్రసాదా సేశాచ్చ సన్నివేశితభయావాత్. ౨౨

* * * * * ౨౨౹

తస్య జన్మకృతం పాపం తూలరాశి మివానలః

* * * * * ౨౩౹

తస్మాత్త్వదర్చనే దోషో నాస్తి సత్యం వదామి తే. ౨౪

త్వప్రాప్యత్వాదితీతి భావః. ఫలం ఫలదం అభీప్సితార్థదమిత్యర్థః. ౨౬౹. తత్ర భూమ్యాం ౨౭౹. నారాయణపరాయణో వసేతి శేషః, ౨౮౹. కర్తవ్యం త్వయేత్యాక్షిప్యతే, మమావతారాత్ప్రాగేవేతి భావః య తస్సర్వత్ర తదర్చనం కర్తుం కుశలానాం శిక్షితవ్యత్వావశ్యంభావాత్. ౨౯. ౩౦౹. తత్పూర్వత్రిణాం భగవదారాధకత్వా దపునరావృత్తిం స్వ యమనుజానితే త్వదితి. ౩౧౹. ౩౪౹. విఖనసో విభవావతారేణ వై ఖిశ్రవపోకాలమాహ స్వాయంభువేతి యుగాదావాద్యే యుగే సింహ లగ్నేచ్ఛేతి పాఠః. యథా మదీయే ఆచార్యస్తవే జాత్యుత్క్యాదవధార్య మూర్ధని నిజే మాలావిన్యాజ్ఞాం గురోరాసన్నదవతీర్య నైమిశవనే యశ్చా

న్మాంత్రరార్జితంబగు పాప సమూహమునంత నడబానలము తూలరాశినింబోలె (నాయ నుగ్రహమనునది దహింపజేయుచున్నది. కావున నాభక్తుడగువాని కెన్నడు నెట్టికొ రంతయును లేదు.) ౨౩౹. కావున నాయర్చనము సేయుటయందు నీవు భయపడదగిన యెట్టిలోపమును గలుగదు. (ఇయ్యది ప్రపంచోపకారంబనుట.) ౨౪. సాధువులర క్షించుటకై భూలోకమందు శ్రీభూసమేతుండనయి నేనవతరించు చున్నాను. ౨౫. ఓ క్షత్రశ్రేష్ఠా! నాయాజ్ఞను వహించినవాడవయి నీవిప్పుడే నీయనుచరులగు భృగ్వా ది మునీంద్రులతో గూడి భూలోకమునకు వైఖానసాగమంబునట్టేయు తపస్సునాచరింపుము

సాధుసంరక్షణార్థాయ భూలోకే విఖనోమునే
అవతారం కరిష్యామి భూమ్యా లక్ష్మ్యా సమన్వితః. ౨౨
పుత్రాఽద్యైవ మయాఽదిష్టో భృగ్వాద్యైస్మునిభిస్సహ
విఖ్యాతం నైమిశారణ్య ముత్తమం తపసః ఫలం
భూలోకే వర్తతే యత్ర తత్ర సత్వం సమావిశ. ౨౩౹
తత్రాహమంశభాగేన నరనారాయణావృషీ
అవతారం కరిష్యామి తత్ర మామర్చయ ప్రియ. ౨౪౹
మత్ప్రియే నైమిశే రమ్యే మదాజ్ఞాం పాలయంత్సదా
భృత్యైశ్చ పూజితో నిత్యం నారాయణపరాయణః, ౨౫౹
శిష్యైశ్చ సహ కర్తవ్యం సూత్రం లోకహితం మహత్. ౨౬
దైవికం మానుషం చైవ సూచితం సఫలీకురు. ౨౬౹

ప్రసిద్ధాఽధ్వనా, వేదానాం వ్యసనాదివ స్వవిహితే ప్రాచీనతాం శిక్షితుం సూత్రే వక్త్రివిపర్యయాన్మునివరో దోద్యోతి వైఖానసః, ఇతి తథా ఆర్తి స్తవమాలికాయాం శిఖరిణీస్తవే, సమాలక్ష్యాఽలీఢం త్రిభువనమరాలో క్తివటిలోద్భవాభిఖ్యాయాభి జనని పరమే బ్రహ్మణి హరౌ, దయాదీనాయాస్తే విఖనసవినిర్మాపణవిధావనాబాధం వందే

ను సర్వోత్తమ మైనట్టియు ఉచితమైన దగుటచేతనే ఫలప్రదమైనట్టియు నైమిశారణ్యమును విభవావతారంబుతోడ ప్రవేశింపుము. ౨౩౹. నేను ఆయాలోకమందే నైమిశారణ్యమునందు నాయంశముచే నరనారాయణ స్వరూపములధరియించి విభవావతారంబున నవతరించబోవు చున్నాను. ఓకుమారా! నీవు నన్నచ్చట నర్చించుము. ౨౪౹. నాకును ప్రియతమంబగు నైమిశారణ్యమునందు నాయాజ్ఞను పాలింపుచు (భూలోకవాసంబుచే ననవధానము జెందకుండవనుట) నీవు భృత్యులకు ననేకులగు మహర్షి పుంగవుల చేతను ప్రభువులచేతను లోకంబులచేతను పూజింపబడుచు నిరంతరము

అర్చావిగ్రహరూపేణ యత్ర యత్ర వసామ్యహం
త్వత్సూత్రిణస్తత్ర తత్రమునే మామర్చయన్తు తే. ౩౦॥
త్వత్సూత్రిణాం చ సర్వేషాం సదా మత్కృతకర్మణాం
మదాజ్ఞాపాలకానాం చ పునర్జన్మ న విద్యతే. ౩౧॥
అభీతస్త్వం మహాభాగ విఖనోమునిపుంగవ
భృగ్వాదిమునిభిస్సాకం మదారాధనకృద్భవ. ౩౨॥
(మచ్ఛరిత్రతయా సత్యమపచారో న విద్యతే)
ఇత్యుక్తే దేవదేవేశే విఖనా మునిపుంగవః
సత్యవాక్యేన సంతుష్టస్తదాజ్ఞాం శిరసా వహన్
ప్రదక్షిణం తదాచక్రే శిష్యైరేతైస్సమావృతః
భగవన్తం ప్రణమ్యాథ నైమిశం ప్రవివేశ హ. ౩౪॥

మహీ పురుమకారం బహుతిథం' ఇతి. తథా తత్రైవ వియోగినీస్తవే, 'సకలీకృతతత్త్వమశ్మని ప్రకటీకర్తుమపోఽష్టయం భవాన్, ఉరసా విఖనోమునిం హరే పరసాయుజ్యకృతే భజామహ' ఇతి. తథా మంగలాశాసనస్తవమాలికాయాం రామస్తుతౌ, 'అపగతనయపద్యా ముద్దిధీషుర్ధరిత్రీ మసృజదమలవిద్యా సన్నిషద్యాం మునీన్ద్రం విఖనసమఘసాతం భవ్యధర్మాలినీశం కలయతు కుశలం నః కోఽపి ధామాయ

నారాయణపరాయణుండవయి నివసింపుము. ౨౮॥. ఓ కుమారా! నీ శిష్యులతో జేరి నాచేపూర్వ ముపదేశింపబడిన రీతిని లోకహితార్థమై దైవికమానుష రూపమగు సుభయకర్మ ప్రతిపాదకంబగు సూత్రంబును బ్రణయనము సేయుము. ౨౯. అర్చావిగ్రహుండనయి నేను భూలోకమం దచ్చటచ్చట నవతరింపబోవుచుంటినో యచ్చటచ్చట నీ సూత్రము నధ్యయనముజేసిన నీసూత్రజ్ఞులే నన్నారాధనము సేయుచుండ వలయును. (కావున నాయవతారమునకు ముందే యర్చకలను నీవు సిద్ధముచేసి యుంచవలయుననుట) ౩౦॥. నాచేజేయబడిన కర్మలు గలవారలనుటచే నీసూత్రజ్ఞుల కంద

స్వాయంభువమనోః కాలే యుగాదౌ శుక్లవత్సరే
శ్రవణే శ్రావణే శుక్ల పూర్ణిమాం సోమవాసరే
సింహాలగ్నేన సంయుక్తే విఖనాః ప్రాపనైమిశం. ౩౬
నైమిశే నిమిషక్షేత్రే శిష్యైశ్చ సహితో మునిః
వైఖానసస్సహస్రేణ సూత్రం కర్తుం ప్రచక్రమే. ౩౭

నీయ' ఇతి. ౩౬. విఖనసా సూత్రప్రణయనమాహ నైమిశ ఇతి. నైమిశేఽనిమిషక్షేత్రే' ఇతి భగవాన్ పరాశరోఽపి. బ్రహ్మణా నిసృష్టస్య మనోమయస్య నేమిశ్శీర్యతే కుంఠీభవతి యత్ర తత్ నేమిశం నేమిశమేవ నైమిశం తథా చ వాయవీయే ,ఏతన్మనోమయం చక్రం మయా యత్ర విసృజ్యతే, యత్రాస్య శీర్యతే నేమి స్తద్దేశ స్తపస్సశ్శుభః. ఇత్యుక్త్వా సూర్యసంకాశం చక్రం సృష్ట్వా మనోమయం. ప్రణిపత్య మహాదేవం విససర్జ పితామహః. తేఽపి హృష్టతరా విప్రాః ప్రణమ్య జగతాం ప్రభుం ప్రయయు స్తత్ర చక్రస్య యత్ర నేమిర్వ్యశీర్యత తద్వనం

రకును నా యాజ్ఞాపరిపాలుర లగుటచే పునరావృత్తిరహితమగు నుత్తమపదమును నే నొసంగెదను. ౩౧౪. ఇట్లు గర్భమందే వారలను వైష్ణవులజేసి యసంశయముగ నుత్తమలోక ప్రాప్తిణము వరకును వారల గాపాడెదనని నేనభయం బిచ్చుచుంటిని గావున నీవీయభయదానమునందు విస్రబ్ధుడవై యో మునిసత్తమా! నీపుత్రులగు భృగ్వాదులను సైతము వెంటనిడికొని నాయారాధన పరుడవుగమ్ము. ౩౨౪. ఇట్లని భగవానుని యనుమతిని వడసి విఖనసుండును భగవానుని సత్యవాక్యముచే సంతుష్టాంతరంగు డగుచు తదాజ్ఞను శిరసావహించి స్వశిష్యపరివృతుండై దేవదేవునకు ప్రదక్షిణప్రణామములజేసి నైమిశారణ్యమును ప్రవేశించెను. ౩౪౪. స్వాయంభువమనువు నొక్క కాలమందు కృతయుగాదిని శుక్లనామసంవత్సరమున శ్రావణమాసములో శ్రవణనక్షత్రయుక్త పూర్ణిమాదివసముతో గూడిన యిందు వాసరమునాడు సింహలగ్నమందు శ్రీవిఖనోమునీంద్రులు నైమిశారణ్యమునం దవతరించిరి. శ్రీవిఖనస మహాగురవే సపరివారాయనమః, ౩౬. వైష్ణవక్షేత్రంబని ప్రసిద్ధిజెందిన నైమిశారణ్య

వైఖానసేన మునినా ద్వాత్రింశత్ప్రశ్నసంఖ్యయా
నిషేకాదిశ్మశానాన్తం మానుషం కర్మ సూచితం. ౩౮
సూత్రం విఖనసా ప్రోక్తం సార్ధకోటిప్రమాణకం
కర్షణాద్యుత్సవాన్తం చ దైవికం తేన సూచితం. ౩౯

తేన విఖ్యాతం నైమిశం మునిపూజితమితి. నైమిష ఇతి పాఠే వరాహ
పురాణోక్తం ద్రష్టవ్యం తథా హి గౌరముఖమృషిం ప్రతి భగవద్వా
క్యం ‘ఏవం కృత్వా తతో దేవో మునిం గౌరముఖం తదా, ఉవాచ ని
మిషేణేదం నిహతం దానవం బలం, అరణ్యేఽస్మింస్తతస్త్వేతన్నైమిషార
ణ్యసంజ్ఞితం. భవిష్యతి యథార్థం వై బ్రాహ్మణానాం విశేషక’మితి అని
మిషశ్శ్రీవిష్ణుః అలుప్తదృష్టిత్వాత్ తస్య క్షేత్రే, ఇతి తథా ‘కలిమా
గతాయాజ్ఞాయ క్షేత్రేఽస్మిన్వైష్ణవే వయమిత్యస్మిన్నే వాధ్యాయ’ ఇతి
తత్రవ్యాఖ్యానే పరిదృశ్యతే. ౩౭. విఖనసా ప్రణీతం సూత్రం గణయ
తి ద్వాత్రింశదితి, నిషేకాదిశ్మశానాన్తం స్మార్తం శ్రౌతం ధర్మం చ
సూత్రితం. తత్ప్రశ్నానుబంధినశ్చతురో మంత్రప్రశ్నానపి సమాచకల
దితి భావః. ౩౮. సూత్రితమితి దైవికమిత్యనేన విశేష్యతే. పూర్వ
సూత్రవద్దైవికమపి సూత్రం కర్షణాద్యుత్సవాన్తం సార్ధకోటిగ్రంథజా
తం విఖనసా ప్రోక్తమిత్యన్వయః, ఏతచ్చ పూర్వవత్తదనుబంధి స్వసంక
లితమంత్రప్రశ్నానాం చతుర్ణామప్యుపలక్షణం. శ్రౌతసూత్రస్య తు సు

మందు శిష్యజన పరివృతుండై విఖనసుడు హర్షయుక్తుడై శ్రీసూత్రప్రణయనము జే
యనారంభించెను. ౩౭. అట్లే విఖనసునిచే నిషేకాది శ్మశానాన్త కర్మలను ప్రతిపా
దించునట్టి శ్రౌతస్మార్త ధర్మసూత్రములుగల మానుషసూత్రము ముప్పదిరెండు ప్రశ్న
లలో పరిపూర్ణముగ జెప్పబడియె (ఇయ్యది శారీరమంత్రప్రశ్న చతుష్టయంబున కుప
లక్షణము). ౩౮. మరియు నిట్లే కర్షణాద్యుత్సవాంతంబగు దైవికకర్మయును సార్ధ
కోటి (నూటయేబదిలక్షల) గ్రంథముగ విఖనసునిచే జెప్పబడియె (ఇయ్యది దైవికమం
త్రప్రశ్న చతుష్టయంబున కుపలక్షణము మంత్రములు స్పష్టములు కాదగును). ౩౯.

గురోర్ముఖాచ్చ సంగృహ్య తత్సర్వం సముదాహృతం
కాశ్యపేనాత్రిణా చైవ మయా చ భృగుణా తథా. ౮౦
చతుర్లక్షప్రమాణేన సంక్షిప్య ప్రోచ్యతే ఽధునా
తత్క్రమం చ ప్రవక్ష్యామి శ్రుణుధ్వం మునిసత్తమాః. ౮౧
జయానందం చ సఞ్జ్ఞానం వీరం చ విజయం తథా
విజితం విమలం కల్పం మయైవం సంహితాష్టకం. ౮౨

గమస్సార్వజనీనః పన్థాః ఉత్సవాన్త మిత్యుపలక్షణం ప్రాయశ్చిత్తస్యాపీతి ప్రాగుక్తం. ౩౯. తదేతద్వైఖిరం సూత్రమతిగభీరమితి కృత్వా భగవదంతరంగ శిష్యైస్స్వబ్రహ్మచారిభిరస్మాభిశ్చతుర్భి స్సంక్షేపః కృత ఇత్యాహ గురోరితి. గురోర్విఖనసః తత్సర్వం సముదాహృతమితి తస్మిన్ మహతి విస్తృతే గ్రంథే న కోఽప్యంశో నాఽనూదితో హాపిత ఇతి భావః. కాశ్యపేనేతి. సంక్షేపకర్తౄణాం నామాని చత్వారి. ౮౦. సంక్షిప్తగ్రంథగణనమాహ చాతుర్లక్షేతి. ౮౦౹. చాతుర్లక్షపరిమితం గ్రంథం చతుర్షు మహర్షిష్షు విభజతే తత్క్రమితి. ౮౧. జయమానందం చ జయానందం ‚జయానన్ద’ ఇత్యపి పాఠః. సఞ్జ్ఞానం, వీరం, విజయం, విజితం విమలం, కల్పమిత్యష్టౌ సంహితాస్సంహితాష్టకం

ఈసూత్రమును గురుశ్రేష్ఠుడగు విఖనసునివలన నుపదేశింపబడిన వారలమై కాశ్యపుడు అత్రి, నేను (మరీచి) భృగువునను నీనలుగురు ఋషులచే సంక్షేపముగ నాలుగులక్షల గ్రంథముగ జేయబడి యిప్పుడు మీకుపదేశింపబడు చున్నదని యెరుంగదగినది. (నూటయేబది లక్షల గ్రంథము దురారక్షంబని యెంచియు దుర్గ్రాహంబని తెలసియు నందలి తత్త్వమును కొంచెమేనివిడువక మాస్వవచనంబులచే నీనాలుగులక్షల గ్రంథమును జెప్పితిమని భావము.) ౮౦౹. జయము, ఆనందము, సఞ్జ్ఞానము వీరము, విజయము, విజితము, విమలము, కల్పమునను నీయెనిమిది సంహితలను లక్షయెనుబది నాలుగువేలు సంఖ్యగల గ్రంథముగ నాచే జెప్పబడినది’ (జయ సంహిత కేయాది సంహితయనియు నామాన్తరము. కల్పమనిన విమానార్చన కల్పమనియర్థము. నామైకదేశ గ్రహణంబు

చతురశీతిసాహస్రం లక్షోపరికృతం తథా. ౪౨

ఖిలం ఖిలాఽధికారం చ పురాధికరణం తథా

వాసాధికరణం చైవ హ్యర్చాధికరణం తథా. ౪౩

మానాధికరణం చైవ క్రియాధికరణాహ్వయం. ౪౪

నిరుక్తం చ ప్రకీర్ణం చ యజ్ఞాధికరణం తథా

లక్షోపరి చతురశీతిసహస్రగ్రంథం (౮౪౦౦౦) మయా మరీచినా కృతం. జయసంహితాయా ఏవాదిసంహితేత్యపి పర్యాయః. కల్పమితి విమానార్చనకల్పముచ్యతే. ఏతాస్సర్వా అష్టౌ సంహితాశబ్దాభిహితా భవన్తి. ౪౨. భృగుప్రోక్తం గ్రంథమాహ ఖిలమితి. ఖిలం, ఖిలాధికారం పురాధికారం, వాసాధికారం, అర్చాధికారం, మానాధికారం, క్రియాఽధికారం, నిరుక్తాధికారం, ప్రకీర్ణాధికారం, యజ్ఞాధికారమితి దశ గ్రంథాన్ భృగుః ప్రణినాయేతి శేషః. ఖిలమేవ పురాతంత్రమితి వ్యవహ్రియతే. అత్రవక్తవ్యం మరీచిప్రోక్తే విమానార్చనకల్పే శాస్త్రరహస్య పటలే ప్రతిపాదితమితి విశేషస్తతోఽనుసంధేయః.

అధికార ఏవాధికరణం అధికారశబ్దస్యైవ ప్రచురః ప్రయోగోఽత్ర భార్గవేషు గ్రంథేషు దృశ్యతే, తత్సంఖ్యా చ చతుష్షష్టిసహస్రం (౬౪౦౦౦) ౪౫. తతోఽత్రి ప్రోక్తం గ్రంథమాహ, పూర్వాంతంత్రేతి. పూర్వతంత్రం విష్ణుతన్త్ర ముత్తరతన్త్రం మహాతన్త్రమితి తంత్రచతుష్టయం చతురోగ్రంథా నత్రిరుక్తవాన్ తత్రాప్యధికరణశబ్ద

చే నామ గ్రహణమని సిద్ధాన్తముతీరున నిదియే కల్పశబ్దార్థము,) ౪౨. ఖిలము ఖిలాధికారము, పురాధికారము, వాసాధికారము, అర్చాధికారము, మానాధికారము. క్రియాధికారము, నిరుక్తాధికారము, ప్రకీర్ణాధికారము, యజ్ఞాధికారము, ననునీపదియధికారములును భృగువుచే యరువది నాలుగువేలగ్రంథముగ జెప్పబడినది. (మొదటిదగు ఖిలమునే పురాతంత్రమనియు వ్యవహరించుట సంప్రదాయము.) ౪౫, పూర్వతంత్రము, విష్ణుతంత్రము, ఉత్తరతంత్రము, మహాతంత్రము ననునీ నాలుగ తంత్రి

భృగుణా చ చతుష్షష్టి సహస్రం సముదాహృతం. ౪౫

పూర్వతంత్రాహ్వయం చైవ విష్ణుతన్త్రమతః పరం.

ఉత్తరాఖ్యం మహాతంత్రం ప్రోక్తం తంత్ర చతుష్టయం. ౪౬

అష్టాశీతిసహస్రం తు గ్రంథానామత్రిణా తథా. ౪౬½

సత్యకాండం కర్మకాండం జ్ఞానకాండాహ్వయం మహత్

చతుష్షష్టిసహస్రం తు గ్రంథం ప్రోవాచ కాశ్యపః. ౪౭½

అష్టావింశతిసాహస్రం కాశ్యపేనాఽధికం కృతం. ౪౮

వ్యవహారో దృశ్యతే సమూర్తార్చనాధికరణమితి యథా. ఏవం చ తంత్రమధికరణ మితి ద్విధా తత్ర వ్యవహారః. తత్సంఖ్యా చాష్టాశీతి సహస్రం (౮౮౦౦౦) ౪౬½. తతః కశ్యపప్రోక్త గ్రంథమాహ సత్య కాండమితి సత్యకాండం, కర్మకాండం, జ్ఞానకాండమితి కాండత్రయం త్రీన్ గ్రంథాన్ కాశ్యపోఽబ్రవీత్. మహదితి సనాతనం కాండముచ్య త ఇతి కేచిత్. జ్ఞానకాండస్యైవ సనాతనకాండ ఇతి పర్యాయ ఇత్యప రే. తత్సంఖ్యా చతుష్షష్టిసహస్రం (౬౪౦౦౦) ౪౭½. అతః పరమష్టా వింశతిసహస్రగ్రంథం కాశ్యపేనాధికం కృతం చతుర్లక్షగ్రంథాదిత్థం విభక్తాదర్వాగితి భావః (౨౮౦౦౦) ఇదమేవ సనాతనం కాండంస్యాది తి సంప్రదాయః తథాఽర్చాప్రకరణమిత్యపి సనాతనకాండస్య తత్ర

ములను అత్రిచే యెనుబ దెనిమిది వేల గ్రంథముగ చెప్పబడినవి. (పూర్వతంత్రము నే సమూర్తార్చనాధి కరణమనియు వ్యవహరించుట సంప్రదాయము). ౪౬½. సత్యకాండ ము, కర్మకాండము, జ్ఞానకాండము, నను నీమూడు కాండములును కశ్యపునిచే నరువది నాలుగువేల గ్రంథముగ జెప్పబడినది. (సత్యకాండము నే కొందరు సనాతనకాండ మ నియు తలచెదరు. ౪౭. ఈ యరువది నాలుగు వేల గ్రంథము మాత్రమే గాక వేరు గ నిరువది యెనిమిదివేల గ్రంథమును కశ్యపుడు రచియించెను, ఇయ్యది పైజెప్పిన చతుర్లక్ష పరిమితగ్రంథముకంటె వేరైనది గావున అధికముగ నని జెప్పబడినది భావము. (దీని నే సనాతన కాండమని పిలుచు సంప్రదాయశిష్టమై యున్నది. దీని

ఏషాం చతుర్విధానాం తు మూలం తత్సూత్రముచ్యతే
క్వచిత్కాలాన్తరే విష్ణుర్నరనారాయణావృషీ
బదరీషణ్డమాసాద్య లోకరక్షాం చకార హ. ౪౯॥
తస్యాఽవతారం జ్ఞాత్వా తు విఖనా మునిపుంగవః
తత్ర గత్వా జగన్నాథం నరనారాయణాత్మకం. ౫౦॥
ప్రణమ్య శిరసా భూమౌ శ్రీవిష్ణోరాజ్ఞయా మునిః
ఆరాధనం తదా చక్రే యదర్థమవతారితః. ౫౧॥

తత్ర భాష్యాదిషు బహుశ ఉదాహృతత్వం చ ప్రసిద్ధం. ౪౮, ఏషాం చతుర్విధానాం, సంహితాఽధికార, తంత్ర, కాండ, శబ్దితానాం గ్రంథవిశేషాణాం సర్వేషామపి మూలం తస్య గురోర్విఖనసస్సూత్రం ప్రాగుక్తం సార్ధకోటిప్రమాణక మేవేత్యాహై తేషామితి. ౪౯. అథ భగవదవతారమాహ క్వచిదితి. క్వచిత్ ఏతత్సూత్రశాస్త్రాదికం ప్రణీయ సర్వత్ర భూమ్యా మస్య మార్గస్య సుష్ఠుప్రతిష్ఠాపనా దనన్తరం బదరీషండమితి. అయం భగవతోఽర్చారూపేణావతీర్ణస్య ప్రథమావాసః ౪౯. ౫౧, అతస్సర్వత్ర భూమ్యాం భగవతోఽర్చారూపేణావిర్భావమాహ తదేతి. యత్ర యత్రావిర్భావో బింబాదిషు భగవతాఽనుమన్యతే తత్ర తత్ర తత్ప్రతిష్ఠాత్రా యజమానేన భగవదుద్బోధితేన వయం

యందర్చావిధానంబును సనాతన పదార్థవిచారంబును జేయబడి యుండనోపును. ఈసనాతనకాండముయొక్క సత్తాజ్ఞానము గూడ భాష్యకారోదాహరణంబు మూలమునను సంప్రదాయము వలనను సిద్ధము.) ౪౮. ఈనాలుగు విధంబగు గ్రంథజాతంబునకును మూలము, విఖనసప్రోక్తమగు సార్ధకోటిప్రమాణంబగు శ్రీశాస్త్రమే అయి యున్నది. ౪౯, ఇట్లు సూత్రప్రణయనము జేయబడి వ్యాప్తిజెందిన వెనుక నొకానొక శుభకాలమందు లోకరక్షాపరుండగు విష్ణుదేవుడు నరనారాయణ రూపియై భూలోకమునం దవతరించిన వాడాయెను. శ్రీమతే నారాయణాయనమః, ౪౯, ఇట్లు భగవాను డవతరించిన రహస్యం బెరింగిన విఖనసుండును బదరికారణ్యమునకు జని నరనారా

తదా ప్రభృతి దేవేశో లోకసంరక్షణాయ వై
యత్ర యత్రైవభూమ్యాంతు ? అర్చారూపేణ విద్యతే
తత్ర తత్రత్యభూపేన చానునీతా_స్తదాజ్ఞయా ॥౨౩
వయం వైఖానసా విప్రాః పుత్రపౌత్రాదిభిస్సహ
ఆరాధయామో లక్ష్మీశమాచార్యానుగ్రహాత్తథా. ॥౨౪
శ్రీపుండ్రాఖ్యం మహాగ్రామం సంప్రాప్య తదనన్తరం
చోళభూపేన చానీతా ధార్మికేణ మహాత్మనా
స్థాపితాశ్చ భవిష్యన్తి విస్తృతా విష్ణుపూజకాః. ॥౨౫

విఖనసశ్శిష్యాః ప్రశిష్యాశ్చ తత్రి భగవ_స్తమారాధితుమాహూతా ఆనీతాశ్చ వర్తామహ ఇతి భావః, తదాజ్ఞయా భగవదాజ్ఞయా. ౨౩. తతః ప్రభృతి కైంకర్యవృద్ధిమాహ వయమితి. ౨౪. ఇత్థం వృత్తం వర్తమానం చోక్త్వా ప్రసంగాదేష్యత్కథాం ప్రస్తౌతి శ్రీపుండ్రేతి.కోఽయం గ్రామ ఇతి చారిత్రకం ప్రమాణం మృగ్యతే. ౨౫. అథైతదాఖ్యానక

యణ స్వరూపియగు జగన్నాథుని జేరి సాష్టాంగదండ ప్రణామంబులాచరించి మరల భగవానుని యనుమతిం గొని యారాధనము జేసిన వాడాయెను, తానే యారాధన కైంకర్యమును జేయ నవతరించెనో విఖనసుండా ప్రయోజనమును నిర్వర్తించి కృతకృత్యుడాయెను, ౨౩. ఆనాటనుండియు లోకరక్షణార్థమై భగవానుడెచ్చట నర్చారూపియై యావిర్భవించుచుండునో అచ్చటచ్చట యజమానులగు ప్రభువులచే నాయాస్థలములకు సమర్యాదముగ దోడ్కొనిపోబడి మేమందరము పుత్రపౌత్రాదులతో గూడి యాచార్యానుగ్రహమును నమ్మినవారమై యా శ్రియఃపతి నారాధింపుచు వచ్చుచుంటిమి. ౨౪. క్రమముగ నిక భావికాలమందు శ్రీపుండ్రమను నొక గ్రామమందలి యర్చకకుటుంబము అచ్చటి చోళప్రభువుచే యాదరింపబడి యాతనిచే నిర్మింపబడిన వసతులు గల్గి దేశమంతటను వ్యాప్తమై భగవత్కైంకర్యమును వృద్ధిచేయుచుండగలదు. ౨౫. ఓ బ్రాహ్మణోత్తములారా! ఈవిధంబున మన యాచార్యుని యుత్పత్తి విస్త

ఏషవః కథితో విప్రా అస్మదాచార్యసంభవః
యశ్శృణోతి పఠన్వాపి సయాతి పరమాం గతిం. ॥८५॥

ఇత్యార్షే శ్రీవైఖానసే మరీచిప్రోక్తాయాం మానన్ద సంహితాయాం (విఖనసోవిభవాఽవతార కథనం నామ) సప్తదశోఽధ్యాయః.

కథనస్య ఫలకథనేన ప్రకృతముపసంహరత్యేతదితి, పరమాంగతిం చ ప్రాప్నోతి. న కేవలం చరిత్రాన్తరాదిభ్య ఇవ కలికల్మషనాశన మైహికఫలలాభమాత్ర మిత్యాద్యేవేతి భావః. ॥८५॥

తథామదీయే ఆచార్యస్తవే. యోభృగ్వత్రిమరీచి కశ్యపముఖాం శాస్త్రప్రతిష్ఠాపికాం, లక్ష్మ్యైకృత్య పరంపరామచకథల్లక్ష్మీశపూజా విధిం. అద్వైతం చిదచిత్ప్రకారకతనావాఖ్యాపయద్బ్రహ్మణో నిర్వాణైకని నికేతనం విజయతే యోగీ స వైఖానసః, ఇతి.

అత్ర భగవద్విఖనస్సంవాద శేషః విఖనసో విభవావతార శ్రీశాస్త్ర ప్రణయనం తత్ప్రమాణం భగవతోఽర్చావతారణమిత్యంశాః ప్రతిపాదితాః, ఆహత్య శ్లోకానాం సంఖ్యా సార్ధషట్పంచాశత్. త్రుటితస్సార్ధశ్లోకో గ్రథితః కుండలీకృతశ్లోకో న గణితః.

రము నెరిగించితిని. దీని నెవ్వరు శ్రద్ధాభక్తియుక్తులరై వినుటయు చదువుటయు నైదానిగాని యాచరింతురో వారలు పరమపదమును బొందుచున్నారు. ॥८५॥

ఇది యార్షమగు శ్రీవైఖానసశాస్త్రమున మరీచిప్రోక్తమగు నానందసంహితయందు విఖనసుని విభవావతారంబును, శ్రీసూత్ర శాస్త్రప్రణయనంబును శాస్త్రప్రవర్తన కథనంబును ఋషిచతుష్టయంబుచే దత్సంక్షేపంబును భగవానుని యర్చావతార ప్రకారంబును నను నంశములుగల పదునేడవ యధ్యాయము.

సంపూర్ణము.

శ్రీ ర స్తు.

శ్రీ రామచంద్రాయ నమః.

శ్రీమద్విఖనస మహాగురవే నమః

మరీచిప్రోక్తా ఆనన్దసంహితా.

అథా ఒష్టాదశోఽధ్యాయః.

(భగవదర్చనే విఖనసో ముఖ్యాధికారిత్వమ్)

అతః పరం ప్రవక్ష్యామి వైఖానసవిభూషణం?
భగవద్దేవ సంవాదం శ్రుణుధ్వం మునిసత్తమాః. ౧

ఇయతా గ్రంథేన విఖనసో భూమ్యా మావిర్భావ ముక్త్వా తతః పర మధ్యాయత్రయేణ తస్యైవ మహిమానం స్తూయత ఇతి. వైఖానస విభూషణం, విఖనసోమాహాత్మ్యం, భగవద్దేవ సంవాదం సంవాద రూపమితి తద్విశేషణం, మాహాత్మ్యస్య తత్సంవాదసముత్థితత్వాత్. భగవాన్ విష్ణుర్దేవా ఉత్తరత్ర ప్రతిపాద్యమానా స్తత్ర సంవాద ప్రతి యోగినః. ఉక్తం పూర్వోఽధ్యాయే విఖనసో నైమిశే ఆవిర్భావః, నైమిశం హి మర్త్యప్రాప్యం తథా భగవతా చోక్తం "భూలోకేఽవ

పూర్వాధ్యాయంబుచే శ్రీవిఖనోమునీంద్రుని మహీమండల మందలి యవతారవిశేషమును జెప్పి యావల మూడధ్యాయములలో నా మహనీయుని మహత్త్వము నే యుపదేశించుటకై యుపక్రమించు చున్నారు.) ఓ మునిశ్రేష్ఠులారా! భగవానునను దేవతలకును జరిగినట్టి సంవాదరూపమున నిశ్చయించబడిన విఖనసుని మాహాత్మ్యమును వైఖానస విభూషణమను పేరిట నిప్పుడు చెప్పుచున్నాను. సావధాన మనస్కు

క్వచిత్కాలాన్తరే దేవా విష్ణుపూజాకృతోద్యమాః
విష్ణులోకం యయుస్సర్వే స్వస్వదోషాఽపనుత్తయే ౨

తరామ్యహ" మిత్యూర్ధ్వలోకం నాకం విహాయ భగవతా భూమ్యా మవతారప్రకారో దేవైర్విచికిత్సిత ఇతి భగవతా దేవానాం సమాగమస్సంపద్యతే. ౧. అత ఉచ్యతే క్వచిత్కాలాఽన్తర ఇతి. విష్ణుపూజాయాం విష్ణుపూజాకరణే కృతోద్యమా లబ్ధోత్కంఠాః. అనేన సృష్టిక్రియతే న తేషాం దేవానాం స్పర్ధాలుతా భూలోకలోక ఇతి. భువి తు మర్త్యానాం సర్వేషాం భగవదారాధన సంపన్నేన పుణ్యేనోత్తమలోక ప్రాప్తిం పశ్యమానానాం తేషామసూయాలుతా పరమైశ్వర్యస్థానం. అస్తి చాఽత్ర హేతుర్యదేతే భగవదారాధనేన సంసారాన్ముచ్యమానాః పుణ్యకృతో మర్త్యాస్స్వారాజ్యసుఖాన్యనాకాంక్షమాణాః పరమం పదముదీక్షన్తే తత్తేషాం స్వర్లోకవాసినాం దేవానాం న తైస్స్వారాజ్యేఽంశభాగితా న వోపరోధ ఇతి; కించాఽపరో లాభస్స్వపదస్య నిస్సపత్నాఽనుభూతిరితి. అథాఽపి విష్ణుపూజామహిమానం స్మారం స్మారముద్భ్రాన్తైస్తైస్సంభూయాఽపి సమాగతమితి భావః. స్వస్వదోషాణామపనుత్తయే పరిహారాయ, దోషప్రకారో దిఙ్మాత్రముత్తరత్ర వక్ష్యతి. అథ వా దోషస్సంభావ్యమానో మదమాత్సర్యాదిః. ఉత్తరత్ర శ్లో వా తేషాం మహాన్ దోష ఇతి తైః పృష్టత్వాత్. కే తే దేవాస్సమాగతా ఇత్యాహ బ్రహ్మేతి. బ్రహ్మా చ శూలపాణిశ్చేత్యపి పాఠః. అనేన త్రిమూర్తిసామ్యప్రతీతినిరాసో భగవతః పారమైశ్వర్యఖ్యాపనం చ సిద్ధ్యతి. బ్రహ్మా, చతుర్ముఖస్త్రిశూలపాణిశ్శివః. "బ్రహ్మా శివశ్చ

లరై వినుండు (అని మరీచి మహర్షి చెప్పుచున్నారు). ౧. సృష్టికార్యంబెల్ల క్రమముగ జరిగిన వెనుక కాలాంతరమున నొకప్పుడు విష్ణునారాధించుటయందు కృతోత్సాహులగు దేవతలందరును తమతమ దోషముల నుండి విముక్తులగుటకు విష్ణులోకమునకు బోయిరి. ౨. ఇచ్చటి విశేషార్థము. విఖనసుడు భగవదాజ్ఞం గైకొని నైమిశమం దావిర్భవించెను ఊర్ధ్వలోకమగు నాకమును విడచి మధ్యలోకమగు మర్త్యలోకమందు

బ్రహ్మా త్రిశూలపాణిశ్చ పార్వతీ చ సరస్వతీ
నాగా విద్యాధరాశ్చైవ యక్షగన్ధర్వకిన్నరాః. ౩
సిద్ధచంద్రసునందాద్యా అష్టదిక్పాలకాస్సహాః
వసవో ద్వాదశాఽదిత్యా రుద్రా ఏకాదశాఽపరే. ౪
సప్తర్షయశ్చ బ్రహ్మణో మనవశ్చ చతుర్దశ
నవగ్రహాశ్చాఽప్సరసశ్శచీ సగజవాహనః, ౫

తముఖః పరమస్స్వరాడిత్యేతేఽపి యస్య మహిమాఽర్ణవవిప్రుష స్త" ఇత్యభియుక్తాః. పార్వతీ శివసతీ సరస్వతీ బ్రహ్మణస్సతీ, నాగాదయో దేవయోనివిశేషాః పృథగుక్తిస్తు వైచిత్ర్యసంపాదినీ, బ్రహ్మశివయో స్సమాన్యతో దేవతో సామానాధికరణ్యోక్తి స్తయోర్జీవకోటినివిష్టత్వనిబంధనా "మహార్ణవాన్తః కో మజ్జతోరణుకులాచలయోర్విశేషః?". ౩. సిద్ధచంద్రసునందాద్యా దేవయోనివిశేషాః, సహా దిగ్గజా ఉచ్యన్తే. దిక్పాలకైస్సహేత్యపి పాఠః. తే హి పృథివీ మష్టసు దిక్షు స్థిత్వా బిభ్రతి, వసవ ఇత్యాదినా పితృవర్గాభిమానినో దేవతాస్స్మర్యన్తే. అత్ర దంపత్యోస్సాహిత్యస్యాఽవివక్షితత్వాచ్ఛబ్దశక్త్యా ప్రసిద్ధ్యతీతి భగవత్పూజాకౌతుక ఆదరాతిశయశ్చ వ్యజ్యతే. ఉచ్యతే హి శ్రీమద్రామాయణే రామప్రవాసాఽనన్తరం తత్ప్రవాసఖిన్న పౌరకుటుంబినీనాం స్వభర్తృషు రామాఽనుయాత్రాప్రోత్సాహ ప్రకార ఇత్థమేవ స్త్రీణామితి బాలవృద్ధాదయశ్చాతుర్వర్ణ్యప్రభవా గృహ్యన్తే. ౪. గజవాహనో మఘవా, దిక్పాలకేభ్యః పృథగుపాదానం తదాధిరాజ్యత్వజ్ఞాపకమితి న పౌనరుక్త్యముష్టం. శచీ చ గజవాహనశ్శచీ సగజవాహనేత్యపి పాఠః. ౫. దేవేషు ప్రతిష్ఠావత ఉపన్యస్య తత్సదృశా

భగవానుని యవతారమునకు గత మెయ్యది యనుచింతాపరులైనట్టి దేవతలు | క్షీరసాగరమున కేగుట తటస్థించెను. దాననే కాలాన్తర మందనుటయు సంగత మగుచున్నది. 'విష్ణుపూజాకృతోద్యమాః' అనుటచే వారలు భూలోకమునం దీపాల్యభువులు

యే తే దేవాస్సమాజగ్ముర్విష్ణులోకం పరం పదం
తత్ర స్థితం మహావిష్ణుం సృష్టిస్థిత్యంతకారణం. ౬
మహాలక్ష్మ్యా చ భూమ్యా చ సేవితం పద్మలోచనం
భగవన్తం నమస్కృత్య ప్రాహుస్తే విబుధోత్తమాః. ౭

సర్వేఽన్యేఽప్యాభాలం ప్రాతిష్ఠన్నిత్యాహ యే త ఇతి. పరం పదం పరమం స్థానం క్షీరార్ణవం; తస్య కృష్ణవాఽఽవాసత్వేన పారమ్యం బోధ్యం "క్షీరాబ్ధౌ చ రమాయాం చ మన్మూర్తిస్సుప్రతిష్ఠితే" తి పూర్వం భగవతైవోక్తం తథా భోజః "క్షీరాంభోధేర్జఠర"మిత్యాది విష్ణులోకత్వే తు న తత్రాఽతిథేయభుజాం సంసారాత్మికా పునరావృత్తిరితి సిద్ధాన్తాదసంగతిః. తద్ధి సంసరతామగమ్యం స్థానం. ఏ తే దేవా ఇత్యపి పాఠః. గీ౪ ౭. నారాయణపరంబ్రహ్మేతి తైత్తిరీయా శ్రుతిః. నారాయణః పరం సర్వాతిశాయి బ్రహ్మ తచ్ఛబ్దాభిలప్యమానం

గాక కేవలతత్త్వబుభుత్సచేతనే భగవానుని జేరబోయిరనుటయు తెలియుచున్నది. భూలోకమందలి మర్త్యులను భగవదారాధనముచే సంపాదింపబడిన పుణ్యవిశేషముచే ఉత్తమలోకప్రాప్తిగలుగుటయందు దేవతులకీర్ష్య జనింపకుండుటయు మిక్కిలి యాశ్చర్యావహమైనదని యనవచ్చును. ఐనను అందుకు తగిన హేతువుగూడ యుండియున్నది. భగవదారాధనము వలన సంసారమునుండి విముక్తులగు మనుజులు స్వర్లోకసౌఖ్యముల నెంతమాత్ర మిచ్ఛయింపక పరమపదము నే వారలభినందించుచుండుటచే వారలతో స్వర్లోకవాసులగు దేవతల కంశభాక్త్వముగాని వారల కేర్పడిన స్వారాజ్యసుఖమునకు వీరలవలన ప్రతిబంధముగాని లేకుండుటయే వారియందు వీరికసూయాభావమునుదయింప కుండుటకు తగిన హేతువవచ్చును. మీగు మిక్కిలి దేవతల స్వారాజ్యసుఖానుభవ మింకను నిస్సపత్నమగుటచే లాభప్రాప్తియు దేవతలకు గలుగుచున్నది. వారలకుగల దోషప్రకార ముత్తరత్ర చెప్పబడుచున్నది గావున నచట జూడదగును. మరియు నట్టిదోషములు త్రైగుణ్య సంపాదితములగు మదమాత్సర్యాదులనియు చెప్పదగును ఇందుకు గమకముగ 'కో వా తేషాం మహాన్ దోషః' అని దేవతలు భగవానుని ప్రశ్నించెడి వాక్య స్వారస్యమే ఆయియున్నది.

శ్లో. నారాయణపరంబ్రహ్మ తత్త్వం నారాయణః పరః
నారాయణపరోజ్యోతి రాత్మా నారాయణః పరః. ౮

జగజ్జన్మాదికారణం వస్తు నారాయణస్తత్త్వం పరమాత్మా "తత్త్వా
విలంబమానే స్యాత్స్వరూపే పరమాత్మ" నీతి కోశః "తత్త్వమేకో
మహాయోగీ హరిర్నారాయణః పర" ఇతి స్మృతిః. పర ఇతి సర్వ
త్ర తద్విశేషణబలాన్నపుంసకలింగశబ్దైర్నియతలింగైః ప్రాయః ప్రమీ
యమాణం పరబ్రహ్మాత్మకం వస్తు పుమానేవేతి స్వరసతస్సిద్ధ్యతీతి వివే
కః. తత్రైవ సిద్ధాన్తిత మాచార్యపాదైః "సత్యం జ్ఞానమనన్తం" బ్ర
హ్మేత్యాది శ్రుతౌ, తత్ర హి విచార్యతే. సత్యజ్ఞానానన్దాత్మకం వస్తు
బ్రహ్మేతి పర్యాప్తార్థకం ప్రథమాన్తశబ్దసమ్మితం వాక్యముతద్వితీయ
వాక్యాన్వయసాపేక్షం ద్వితీయాన్తశబ్ద సమ్మిత మపర్యాప్తార్థకం వాక్య
మితి. ఔచిత్యబాధాన్యథానుపపత్త్యా ప్రబల వైదిక లౌకిక ప్రామాణ్య
బలాత్. స్వీకృతో ద్వితీయః పక్షః, బ్రహ్మేతి నియతలింగం పదం నాఽ
త్ర గుణానాముపచయాఽపచయరూపం పుంస్త్వాదినిదానం, న చాఽత్ర
విశేషణవిశేష్యయో రేకలింగత్వనియమః. దృశ్యతే హి "స్త్రీరత్నంసీ"
తేతి.౮. ఏతచ్ఛ్రుతిం విష్ణుపరామేవాఽభిజగ్ముస్త ఇత్యాహైవం శ్రుత్యుక్తేతి

చతుర్ముఖుడును త్రిశూలపాణియు శంకరుండును పార్వతియు, సరస్వతియు,
నాగవిద్యాధర యక్ష గంధర్వ కిన్నరులును, సిద్ధ చంద్ర సునందాదులును, అష్టదిక్పాల
కులును, అష్టదిగ్గజములును, అష్టవసువులును, ద్వాదశాదిత్యులును, ఏకాదశరుద్రులును,
సప్తమహాఋషులును, నవబ్రహ్మలును, చతుర్దశమనువులును, నవగ్రహములును, అ
ప్సరస్సులును, శచియు, ఐరావత వాహనుండగు సహస్రాక్షుండును యీ మొదలగు దేవ
తలందరును పరమపదమును విష్ణ్వావాసస్థానమునగు క్షీరసాగరమునకు జేరి యచ్చట
శేషపర్యంకమందు మహాలక్ష్మితోడను భూదేవితోడను కూడి యున్నట్టియు సృష్టి
స్థిత్యంత కారణుడైనట్టియు భగవానుడను పద్మలోచనుండునగు శ్రీమహావిష్ణునింగని
నమస్కరించి యావిబుధోత్తము లిట్లని ప్రార్థింప దొడంగిరి. ౭. 'నారాయణ పరం
బ్రహ్మ' యను మొదలగు శ్రుత్యుక్తయగు స్వరూప స్వభావములు గలిగినట్టి తత్త్వ

ఏవం శ్రుత్యుక్తరూపాయ నమస్తే విశ్వమూర్తయే
నమో నమస్తే గోవింద నమ శ్శ్రీవత్సలాంఛన. ౯

యన్నామస్మరణాత్పాపమశేషం నః ప్రణశ్యతి
కిము తద్దర్శనాత్సాక్షాత్సర్వకల్మషహారిణః. ౧౦

అస్మాకం విమలం చేతో మేఘముక్తో రవిర్యథా
చంద్రోదయే సరిన్నాథో యథా వృద్ధిం సమశ్నుతే. ౧౧

తథాస్మాకం శరీరాణి పుష్యన్తి వివిధాని నః. ౧౧౪
ఏవం స్తుత్వా సమీపస్థాస్తూష్ణీమాసన్ బుధోత్తమః. ౧౨

విశ్వమూర్తిర్జగన్మయః,౮౪ భగవదసాధారణాభ్యామేవ విశేషణాభ్యాం తమభిష్టువన్తి గోవిందేతి,౯,అశేషం నిశ్శేషం, క్రియావిశేషణం. "యముక్త్వా ముచ్యతే యోగీ జన్మసంసార బంధనా"దితి శ్రుతిః. ౧౦, చేత ఇతి జాత్యేకవచనం,చేతాంసీత్యర్థః. తైక్ష్ణ్యాధిక్యప్రకాశనార్థం రవిత్వోపమానం. తేన విమలం తీక్ష్ణమితి ప్రతిపదం దాతుముచితం. "మేఘముక్త ఇవోడురాడి" త్యేవ ప్రచురః ప్రయోగః. భగవతశ్చన్ద్రత్వోపమానం ప్రసన్నత్వలక్షకం. దేవానాం సరిన్నాథత్వోపమానం చ నిర్మర్యాద

స్వరూపివగు నీకు నమస్కారము. (శ్రుతిత్యర్థము. నారాయణః - నారాయణుడు పరంబ్రహ్మ పరంబ్రహ్మ స్వరూపమై యున్నాడు. తత్త్వం-పరమాత్మయై యున్నాడు, పరః - పరుడై యున్నాడు, నారాయణః - నారాయణుడు, పరః - పరుడును, జ్యోతిస్స్వరూపుడును అయియున్నాడు, నారాయణః - నారాయణుడు. ఆత్మా - సర్వాంతర్యామియై యున్నాడు. పరః - దాననే సర్వశేషియై యున్నాడు.) గోవిందా! శ్రీవత్స చిహ్నలాంఛితా! నీకు పలుమారులు నమస్కారము.

ఏ మహనీయుని యొక్క నామమాత్ర స్మరణముచే మాయొక్క పాపమంతయు నిశ్శేషముగ నశింపజేయబడుచున్నాదో సర్వకల్మష హారమగు నాతని సాక్షాద్దర్శనము వలన గలుగదగిన ఫలవిశేషమును గూర్చి చెప్పదగిన యంశమెద్ది గలదు?

అథ నారాయణో దేవః ప్రత్యువాచాఽమరాం స్తతః. ౧౨½
శ్రీభగవాన్. ౧౩
దైత్య దానవ రక్షోభిర్న కచ్చిత్పరిపీడితాః. ౧౩½
కచ్చిత్ప్రివర్తతే లోకేష్వనాచారో న కుత్రచిత్. ౧౪
దేవస్థానమపేక్ష్యాఽత్ర న కచ్చిత్తప్యతే తపః
కిం కార్యం హేతునా కేన సంభూయేహ సమాగతాః. ౧౫

తోవ్వోపలక్షకం జ్ఞేయం. ౧౧½. స్తుత్వా యథాశక్తి నిర్వర్ణ్య. ౧౨½. భగవతస్సాంత్వపూర్వక ప్రతివచనం వక్తు ముపక్రమతే శ్రీభగవానితి. "కచ్చిన్నిరామయా శ్శాన్తాః కాలం క్షిపథ పుత్రకా" ఇత్యర్ధకం శ్లోకార్ధమత్రత్రుటితం స్యాత్. ౧౩. "దైత్యైశ్చ దానవైశ్చైవ రాక్షసైశ్చ ప్రపీడితా" ఇత్యపి పాఠః. దైత్య దానవ రక్షాంస్యసురయోని విశేషాః. ౧౩½. లోకేష్వనాచారప్రచారో హి నాశహేతుత్వేన దుస్సహ ఉదారచరితానామిత్యభిసంధిః. ౧౪. దేవస్థానం దేవతాపదం, తద్ధి లభ్యన్తి పామరాస్సుఖానామాస్పదమితి. ౧౪½. తప్యతే కర్మణియక్ దేవాస్థాన మిత్యపిపాఠః తత్ర దేవా ఇతి సంబోధనం. ౧౫. అద్భుతం దివ్యాన్తరిక్ష భౌమాదిభేదేన బహుప్రకారముక్తం విమానాఽర్చన క

(యేదియు లేదనుట). ౧౦. మాయొక్క మనసంతయు మేఘములచే విడువబడిన సూర్యునింబోలె నిర్మలమై యొప్పుచున్నది. సరిత్పతియగు సముద్రుడు చంద్రోదయమునం దట్లు వృద్ధినందునో యట్లే పరితృప్తిం జెందిన మాశరీరములు పొంగుచున్నయవి. ౧౧½. దేవతలందరిట్లని స్తోత్రముజేసి భగవానుని ప్రసాదమునకై యెదురుచూచుచుండ నాభగవానుడు దేవతల నుద్దేశించి యిట్లని యనుగ్రహించెను. (ఓ పుత్రకులారా! నిరామయులై శాంతముగ గాలమును ద్రోయుచుంటిరే!) దైత్యులు, దానవులు, రాక్షసులు మొదలగు క్రూరకర్ములచే మీరెట్టి పీడనుగాని బొందకుంటిరే! ౧౩½. లోకమునం దెచ్చటగాని యనాచారము పైకొని ధర్మమునశించి పోవలేదే?

దేవతాపదవి నభిలషించి యెవ్వరిచేత గాని యుగ్రమగు తపంబాచరింప బడలేదే! నావలన నీయొక చేయదగిన కార్యమెద్ది? యెట్టిహేతువుచే మీరలందరు నొకే సమ

వర్తి దీపాకృతిం వాపి వేణుపత్రాకృతిం తు వా
సచ్ఛిద్రమేవ కుర్వీత మృత్తికాద్యైస్తథాపి వా. ౯
విశిష్టై రైష్ణవై ర్ధార్యం పుండ్రమూర్ధ్వగతం భవేత్
సాంతరం ద్వాదశాంగేషు మధ్యే శ్రీచూర్ణరేఖయా. ౧౦
యదుక్తమంభోరుహలోచనేన స్వాయంభువే ధ్యానభువే పురైవ
తార్క్ష్యాయ సేనాపతయేఽబ్జజాయ శ్రీమానానంతాయ చ
తద్ధివక్ష్యే. ౧౧

శ్రీభగవాన్. దీపాకృతి ర్మమ నిరంతరమూర్ధ్వపుండ్రం
పద్మాకృతిర్మమ తు సాంతర మూర్ధ్వపుండ్రం
పాదాకృతి ర్మమ తు సాంతర మూర్ధ్వపుండ్రం
భక్తాఘ వందిత పదస్య మదాననస్య. ౧౨

యథాచారమితి కేచిత్. భగవద్వచనమవతారయతి యదితి. ౧౧,
దీపాకృతి రిత్యాదౌ ప్రయోగస్యాత్ర్య య ఆర్షః, వైఖానసానాం,
భగవతస్తు నిరంతర సాంతరోర్ధ్వపుండ్రయో ర్వికల్పః, తదితరేషాం
సాంతరమాత్రమితి వ్యవస్థా మాహేయం శ్లోకః. ౧౨. ఊర్ధ్వపుం
డ్రాణిదండాబ్జ దీప మత్స్య నిభానీతి బహుప్రకారస్య వైకల్పికత్వ
మాహ భక్తాఘేతి పాదరూపమిత్యాప్యుపలక్షణం. ౧౩, శూద్రోర్ధ్వ
పుండ్రమిత్యాధునికానాం సపాదోర్ధ్వ పుండ్ర స్స్యాత్. సాయూహ్యాత్.

నే ధరింపవలయును. ౬. శూద్రులను వికల్పంబును కొంద రంగీకరింతురు. ౬౹.
హోమము చేయబడిన యగ్నియందలి భస్మముచేతగాని భగవత్సన్నిధియందలి ధూపా
గ్నిభస్మముచేతగాని కాలాగరు మొదలగు గంధద్రవ్యములచేగాని బాలురకును బాలి
కలకును నిరంతరాలముగ నూర్ధ్వపుండ్రము నుంచవలయును. ౮. సన్నని దీపపు
వత్తినుండి జ్వలించెడి దీపముయొక్క ఆకృతిగాని వేణుపత్రంబువలెగాని శాస్త్రో
క్తంబులగు మృత్తికలచే సాంతరాలంబులుగ గూడ ధరింపజేయవలెను. ౯. తక్కిన
ద్విజులందరును ద్వాదశప్రదేశంబుల యందు పైమృత్తికలచే నూర్ధ్వపుండ్రంబుల నే

భక్తాః ప్రకుర్య్యుర్మ్మమ పాద రూపంత్రిశూలవద్వాపి మహేశ్వరస్య
త్రిశూలపుండ్రం ప్రవదంతి శంభో రైశ్వర్య్యకం స్వర్గద మిత్యథాన్యే. ౧౩

జన్మాంతరే ముక్తిద మిత్యథాన్యే
శూలోర్ధ్వపుండ్రం ప్రవదంతి ధన్యాః
తత్త్వత్రయం దర్శయతి స్వహస్తే
త్రిశూల రూపేణ మహేశ్వరోఽయం. ౧౪

వైఖానసానాం తు మదౌరసానాం
మదేకపాదాకృతి రూర్ధ్వపుండ్రః
ఏవం తదీయస్య వధూజనస్య
బాలేందు రేఖేవ భవేత్స పుండ్రః. ఇతి. ౧౫

శాంభవీయస్య శూలస్యోపాదేయత్వే గమకమాహ తత్త్వత్రయమితి. ౧౪. పాదాకృతి రితి విశదయతి వైఖానసానామితి. ఔరసానామితి హేతూక్తిః, యథా కాళీ యాహి ఫణాల్యాం వైరోచని మూర్ధనీత్యాదిషు భక్తేషు విషయే పాదమేకమేవానుగృహ్ణాతేస్మ భగవాంస్తావతైవాలమిత్యభిసంధిః తథా చ స్మృతిః, 'కాకోదర ఫణాయాంతు యద్వద్రేఖాప్రతిష్ఠితా, తద్వల్లలాటాద్యంగేషు ధార్య్యం పుండ్రంద్విజాతిభి' రితి. అయం చ వ్యవస్థిత వికల్పోద్రష్టవ్యః, వైఖానసానా మేకపాదాకృతి పుండ్రమేవేతి చానేన నియమ్యతే. నత్వేక

సాంతరాలంబుగ ధరించి యాయంతరంబున సమంత్రకంబుగ శ్రీచూర్ణరేఖ నూర్ధ్వాకారంబుగ ధరింపవలయును. (శ్రీచూర్ణంబనిన హారిద్రతో చేయబడు మంత్రపూతము గు చూర్ణవిశేషము. దీనిని చేయువిధంబును చూర్ణోత్సవప్రకరణమందును అనుష్ఠాన కల్పంబులను విస్తరించి పురాతంత్రంబున జూడనగును.) ౧౦. ఈసందర్భంబు భగవానునిచే శ్రీవిఖనోమహర్షి నుద్దేశించి నిత్యసూరులకు ననంతాదులయొడ జెప్పంబడిన ప్రకారం బెరింగించెద నిరంతరాలమై దీపాకృతిగనే నూర్ధ్వపుండ్రమును ధరింతును. ఇట్లే సాంతరాలమై పద్మాకృతిగ గూడ ధరింతును. సమస్తభక్తవరులచే గొనియాడదగిన నాయౌరసపుత్రుడను (నీవిఖనసునకు) నీతనికి నాపి

అక్షరైర్ద్వాదశభిర్ద్వాభ్యాం పుండ్రాణి సతతం ధరేత్
ధృత్వా ద్వాదశపుండ్రాణి శిష్టం మూర్ధని నిక్షిపేత్. ౧౬

నిత్యం నైమిత్తికం చైవ శ్రౌతం స్మార్త మథేతరత్
ఇష్టాపూర్తాదికం సర్వం సోర్ధ్వపుండ్ర స్సమాచరేత్. ౧౭

అథాతస్సంప్రవక్ష్యామి నామసంస్కార ముత్తమం
కృతనిత్యక్రియం శిష్యమాచార్య స్సదసిస్థితః. ౧౮

ఆహూయాజ్ఞాపయే త్ప్రీత్యా, హరికైంకర్యకర్మణి
జన్మాంతం చరిష్య త్వం దాసభూతో హారేరతి. ౧౯

కర్మసు క్రియమాణేషు శ్రౌత స్మార్తేషు నిత్యశః
వైష్ణవం నామ సంధార్య వాసుదేవాదికం చర. ౨౦

పాదాకృతి పుండ్రం వైఖానసానామేవేతి, సమాసపదే హి ప్రథమో
పస్థితైకవచనత్వా గేన ద్వివచన పర్యంతానుధావనస్య ప్రక్రియా
వాక్యే దూషితత్వాచ్చ నారేః పాదాకృతి మిత్యాదిషుస్థలేషు చరణ
ద్వయాకృతింవ్యాఖ్యాస్యన్తః పరాస్యన్తే తాదృశస్య శూలోర్ధ్వపుం
డ్రస్యప్రత్యేకముపాదానాత్, విస్తర స్త్వన్యత్రద్రష్టవ్యః. ౧౭, ౧౮,
౨౦. పురాతంత్రే భృగుః. శిష్యస్యదక్షిణేకర్ణే త్వాచార్యః ప్రణవా

దాకృతియగు పుండ్రమును నేననుగ్రహించి యున్నాను. ౧౨. ఇతరులగు నాభక్త
వరులందరును నాయొక్క పాదము వంటి యాకారముగగాని మహేశ్వరునిహస్తమం
దలి త్రిశూలంబువలెగాని యూర్ధ్వపుండ్రమును ధరింతురు. వైష్ణవుడగు నమ్మహే
శ్వరుండు తన హస్తంబున దత్త్వత్రయంబును దెలుపుటకయి త్రిశూలమును దాల్చి
యున్నాడు. ౧౩. ఆత్రిశూలపుండ్రము ఐశ్వర్యప్రదంబనియు జన్మాంతరముక్తి
ప్రదంబనియు మతమై యున్నది. ౧౪. కావున నిట్టిపుండ్రమును విడచిన యౌరస
పుత్రులగు వైఖానసులకు మాత్రము మొదట జెప్పిన నేకపాదాకృతి పుండ్రమునే
విధించితిని. వారల వధూజనంబులకుగూడ నిటలంబున బాలచంద్రుని పగిది వక్రమై
యగు నూర్ధ్వపుండ్రంబు విహితంబు (ఇచ్చటి తదీయశబ్దంబుచే నూర్ధ్వపుండ్రధారు
లగు నౌరసులను తదితరులనుగూడ గ్రహించుట యుచితంబుగావున దీప దండాద్యా

ఇతి చోపదిశేదుక్త్వా మంత్రం మోక్షఫలప్రదం
సర్షిచ్ఛందోధి దైవంచ న్యాసయుక్తం గురూత్తమః. ౨౧
గురూపదిష్ట మార్గేణ మన్త్రకల్ప విధానతః
జపేత్సదాం తే వాసీ చ మంత్రం గురుముఖాచ్ఛ్రితం. ౨౨
శిష్యాణాం తు ద్విజాతీనాం వైఖానస విధానతః
ప్రతిష్ఠితం విష్ణుబింబం। శ్రీ భూమి సహితం గురుః. ౨౩

న్వితం' మంత్రందద్యాదృషిచ్ఛందో దైవతాని తథేతరత్, ద్వాదశా
క్షరమంత్రంచ తథాష్టాక్షరమాదదేత తద్దైవతమంత్రాంశ్చ యథాబల
మథోదిశేత్, హనుమాన్నిపల్లవైర్హీనం నమః ప్రణవవర్జితం, అథాఽ
ష్యం వైష్ణవంనామ స్త్రీశూద్రాదిషు దేశిక' ఇతి, తథాన్యత్ర వైది
కం తాన్త్రికం చైవ ద్వయంముఖ్యాం ద్విజన్మనాం, శూద్రానులో
మజాతానాం మంత్రాస్స్యుస్తాంత్రికాః పరం, భాషాఖ్యా లౌకికామం
త్రాః ప్రపత్త్యర్థ విభావనాః, సర్వేభ్యః ప్రతిలోమేభ్యో దేయాః కా
మంద్విజాతిభిః, మంత్రంనియతమగ్ర్యాణాం యోహీనాయ ప్రయచ్ఛ
తి. సవైహీన గురుర్జ్ఞేయ స్తేనసార్థం పతత్యధ' ఇత్యాది. అత్రదీక్షా
యాదిన విచారోఽన్యత్ర ద్రష్టవ్యః. ౨౧. ౨౪. శూద్రస్య వైష్ణవబింబ

కృతిభేదంబును త్రిశూలపుండ్రంబును స్త్రీలకు విధింపబడినదనుట యౌచిత్యంబును
పోషించుచున్నది.) ౧౫. పిమ్మట వాసుదేవమంత్రము నుచ్చరించి మిగిలిన దానిని
(త్రయోదశపుండ్రముగ) శిరసున నుంచుకొనవలయును. ౧౬. ఇట్లు పుండ్రధారణం
బాచరించియే నిత్యములు నైమిత్తికంబులను శ్రౌతస్మార్త కర్మములు. ఇష్టాపూర్తం
బులు మొదలగువాని నాచరించవలయును. ౧౭. నిత్యకర్మనిరతుండగు శిష్యునుద్దే
శించి భగవత్కైంకర్యము నన్వయించి యుండుమని యాజ్ఞాపించుచు ఓ బిడ్డా!
నేటినుండి నీ జీవితకాలమంతయు భగవానుని దాసభూతుండవై మెలంగుము. ౧౮.
శ్రౌతస్మార్తాది క్రియలయందును (నీతలిదండ్రులు జేసిన వ్యవహార నామంబును విడచి,

కచ్చిన్నాఽన్యోన్యకలహో భయం వా కించిదద్భుతం
ఏతత్సమస్తం విస్తార్య కో వాఽర్థో వక్తుమర్హథం. ౧౬.

దేవా ఊచుః. వరేణ్య యజ్ఞపురుష ప్రజాపాలనతత్పర
న రాక్షసభయం తత్ర దురాచారోఽపి న క్వచిత్. ౧౭

దేవస్థానమపేక్ష్యైవ నోగ్రం తపతి కశ్చన
అన్యోన్యకలహో వాఽపి న భయం నాఽద్భుతం తథా. ౧౮

ల్పాదా గ్రాహ్యాః. ౧౫. కో వాఽర్థో మయా నిర్వర్త్య ఇతి శేషః. ౧౬. వరేణ్యోఽత్యన్తం వరణీయః. ఆర్షః ప్రయోగః, "సర్వదాఽభిగతస్సద్భిస్సముద్ర ఇవ సర్వభి" రితి తస్య సర్వాశ్రయత్వస్మృతేః. అనేనత్వాం శరణంగతావయమభయా ఇతి వ్యజ్యతే. యజ్ఞపురుషేతి సంబుద్ధిః. "యజ్ఞోయజ్ఞపతిర్యజ్వా యజ్ఞాంగో యజ్ఞవాహనః, యజ్ఞభృద్యజ్ఞకృద్యజ్ఞీ యజ్ఞభుగ్యజ్ఞసాధనః యజ్ఞాంతకృద్యజ్ఞగుహ్య మిత్యుక్తలక్షణ. "యం యజ్ఞైస్సనరో జుష" స్తీతి శ్రుతిః. ప్రజాపాలనతత్పరేతి. చతుర్ముఖశరీరీ సృజతి హరశరీరీ సంహరతి చేత్యభిసంధిః.౧౭-౧౮

యమున కలసి యిచటను వచ్చితిరి. ౧౫. మీలో మీరలకన్యోన్యముగ కలహములు గాని భయముగాని దివ్యాన్తరిక్ష భౌమరూపములగు నద్భుతములుగాని కలిగియుండలేదే! యీ విధానంబును సవిస్తరముగ జెప్పి యిప్పుడు నాచే జేయదగిన ప్రయోజన మెద్దియో వినగోరుచున్నాను. కావున సద్దాని నెరిగింపుడు. అనియెను. ౧౬. అంత దేవతలును భగవానుని జూచి యజ్ఞపురుషుండును సర్వజనాశ్రయమును ప్రజాపాలన తత్పరుండవగు నోపరమేశ్వరా! స్థితికర్తయగు నీవు జాగరూకుడవై మమ్ముల బాలించుచుండ మా కసురయోనుల వలని భయముగాని లోకమునకు దురాచార ప్రవృత్తి వలని భయముగాని యెంతమాత్రము గలుగజాలదు, అభయ మెన్నడును లేను. ౧౭. మాదగు దేవతాస్థానము నపేక్షించి యెవ్వడుగాని యుగ్రమగు తపంబాచరించుటయు లేదు. ఐతే నీయొక్క పూజావిధానము నెరుంగ గలందులకై భగవానుడవగు నిన్నాశ్రయించుటకై మేము వచ్చియున్నారము, ౧౮, (ప్ర

భవత్పూజావిధిం జ్ఞాతుం భగవన్తం శ్రితా వయం
త్వత్పూజాయా ౧౯

సురాస్సర్వే మనుష్యా వా యేఽపి స్యుః పాపకారిణః
లభన్తే పరమైశ్వర్యం సద్గతిం చారిసూదన. ౨౦

తస్మాద్భవవిముక్త్యర్థం స్వస్వదోషాపనుత్తయే
సర్వైశ్వర్యప్రదాతార మిచ్ఛన్తోఽర్చితు మాగతాః. ౨౧

ఇదం సాఽభిప్రాయకం యతో భవాన్ జాగర్తి తతో న రాక్షసభయ మిత్యాది త్వత్పూజాయామహత్త్వం తు శ్రుణవామ విలక్షణ" మితి తత్ర శ్లోకార్థస్త్రుటితస్స్యాత్. ౧౯. సద్గతిం మధుసూదనేత్యపి పాఠః. సతాం గతిహీ పరముత్కృష్ట మైశ్వర్య మానన్దానుభవ ఇత్యర్థః "యా గతిర్యజ్ఞశీలానా మాహితాగ్నేశ్చ యా గతి" రిత్యాదినా సతాం గతిః ప్రశస్యతే శ్రీమద్రామాయణే. ఐశ్వర్యం సద్గతిరిత్యైహికాముష్మికసుఖలాభో వా. ౨౦. తస్మాద్వయమిత్యపి పాఠః. అపనుత్తిః పరిహారః. ౨౦౪. వయం దివిష్ఠాః. భూలోక ఏవ భగవతోఽర్చావతారస్యానుగృహీతత్వాత్. భవో జనన మరణరూపస్సంసారః. ౨౧, యది

పంచమునకు సృష్టిస్థితి సంయమకర్తయైన పరమేశ్వరుని పూజావిధానము నెరుంగక పోవుటయే మాకు విహితకృత్యములను నెరవేర్పకుండుట యగునను కృతజ్ఞతచే ని మ్మాశ్రయింప వచ్చితిమిగాని నిర్వ్యాజ కరుణాయుతుడవగు నీపరిపాలనమునందు మాకుగల యాపద లెవ్వియు నుండజాలవనునది వారల తాత్పర్యమై యుండును) నీ యొక్క పూజామహత్త్వము విలక్షణమని తెలియుచున్నారము.) ౧౯. ఓ శత్రు సంహారణా! దేవతలును పాపకర్ములగు మనుష్యులును, నీయర్చనముచే నైహికాము ష్మిక సుఖముల నొందుచున్నారు. ౨౦. కావున సంసారవిముక్త్యర్థము, మామా దోషములనుండి విముక్తికొరకును సర్వైశ్వర్యప్రదాతవగు నీయర్చావిధానము నెరింగి కృతకృత్యుల మయ్యెదమను నాశచే వచ్చియుంటిమి. ౨౧. భవసాగరమందు మజ్జనో న్మజ్జనంబుల నందుచుండు మేమెట్లు నిన్నర్చింపగలము. (నీవుమాకు సులభుడవుగ లేవ

త్వదర్చనే వయం శక్తాః కథం మగ్నా భవార్ణవే
ప్రమాణేన దిశో భూమిం గగనం పరితో వృతాః. ౨౨
సప్తర్షయస్సముద్రాశ్చ పర్వతాస్సరితో నదాః
వసవో ద్వాదశాఽదిత్యా రుద్రా ఏకాదశాఽపరే. ౨౩
యస్యైవ కుక్షౌ విద్యన్తే భువనాని చతుర్దశ
కో వర్ణో వాఽథ దేవేశ కిం ప్రమాణం తవ ప్రభో. ౨౪
మాహాత్మ్యం విశ్వరూపాత్మన్వక్తుం తవ న శక్యతే! ౨౫
ఏవముక్తస్సురాన్ సర్వాన్ గోవిందః ప్రత్యువాచ హ. ౨౬

భవతా భూమ్యాం విద్యమానానాం జంతూనామనేకత్వేన తదన్యేషాం పరిమితత్వేన చాన్యేష్వస్మాసూపేక్షయా బహుజనాఽవన ఏవ సంకల్పాత్. "క్షీణే పుణ్యే మర్త్యలోకం విశ" న్తీతి సర్వత్ర మర్త్యలోకస్య నేమిస్థానీయత్వాదేవ వా ఈదృశమౌదాసీన్యమనుమన్యతే న వయం తావన్తం కాలముదాసితుం క్షమా ఇత్యాహ ప్రమాణేనేతి. వయమపి ప్రమాణేన సంఖ్యయా భూమిం గగనం దిశశ్చ పరితో వృతా వ్యాప్తాః. ౨౨. భగవన్మాహాత్మ్యమేవ స్తువన్తి సప్తర్షయ ఇతి. సప్తేత్యుత్తరత్ర చతుష్టయేఽపి సంబధ్యతే. ౨౩. కిమియతేత్యాహ యస్యైవేతి. ౨౪. ౨౫. మత్పూజయా సురాస్సర్వే శ్రూయతాం యత్ఫలం

తా) భూలోకమందలి మర్త్యజనంబులవోలె మేమును [illegible] భూమిని ఆకసమును, ఆవరించి యసంఖ్యాకులమై యున్నాముగాని ఉపేక్షచేయుటకు మేమల్పసంఖ్యాకులముకూడ కాకున్నాము. ౨౨. సప్తర్షులు, సముద్రములు, పర్వతములు, సరిత్తులు, నదములు, మొదలగునవియు, వసువులు, ద్వాదశాదిత్యులు, యేకాదశరుద్రులు యీ మొదలగు వారలును వేవేల! పదునాలుగు భువనంబులును యేమహానీయుని యొక్క కుక్షియందు యిమిడి యున్నవో అట్టి నీయొక్క స్వరూపస్వభావంబు లెయ్యవి? ఓ విశ్వరూపాత్మకా! అట్టి నీమాహాత్మ్యము వర్ణింప నెవ్వరికిని శక్యముగాదు. ౨౬. ఇట్లు దేవతలచే ప్రార్థింపబడిన గోవిందుడు [illegible]

శ్రీభగవాన్. మత్పూజయా సురాస్సర్వే
మనుష్యాః పాపకారిణః. ౨౩

నారదాదిమునీంద్రాశ్చ సద్గతిం ప్రాప్నువంతి హి
దేవాదయ స్తథా యూయం కురుత శ్రద్ధయాఽర్చనం. ౨౪

భవదన్యే తు కే వా మామర్చయిష్యన్తి భక్తితః ?
తథాఽపి శ్రూయతాం దేవా అవధానసమన్వితైః. ౨౫

భవేత్, లభన్తే పరమైశ్వర్యం మనుష్యాః పాపకారిణః ఇత్యర్థకశ్లోకస్త్రుటితస్స్యాత్. ౨౩. ౨౪. దేవా యూయం మనుష్యేభ్యోఽతిశయితజ్ఞానవంత ఇత్యర్చనవిధానజ్ఞానే భవాదృశై స్తదతిమాత్రం సత్కృతమిత్యాహ భవదన్య ఇతి. "యుష్మదన్యస్తు కో వా మామర్చయిష్యతి భక్తిమా" నిత్యపి పాఠః. ౨౫. అథ భవతామూర్ధ్వలోకాశ్రయత్వేన జ్యేష్ఠస్య శ్రేష్ఠస్య చ సంభవేఽపి. భగవదారాధనే తాదృశం భవదభిమతం నాహం త్వాపాదనే ప్రభవతీత్యాహ తథా పీత్యాదినా. అవహితశ్రవణే హేతుస్తూ త్తరత్ర వక్ష్యమాణకథాయాంలోకో త్తరత్వం దేవానామాశ్చర్యజనకత్వం చ బోధ్యః. లథో త్తరాధ్యాయే ; దేవాః "అస్మాన్వినా విఖనసే కోవిశేష స్తవాన" షేతి. ౨౬. "బ్రహ్మా స్వయం

తరంగుడై వారలను గూర్చి ఇట్లని ప్రత్యుత్తర మొసంగెను. (ఓ దేవతులారా! నా పూజయొక్క మాహాత్మ్య మెట్టిదో ఆవిధము నెరింగించెద వినుండు) పాపకర్ములగు మనుష్యులు సైతము దీనివలన బరమైశ్వర్యమును పొందుచున్నారు, ౨౩. ఇట్లే నారదాది మునీంద్రులును సద్గతిని బొందుచున్నారు. (నారదాదులు నాయర్చావిధానమును తత్త్వము నెరింగి యున్నారనుట.) ఓ దేవతలారా! మీరును శ్రద్ధాయుక్తులై నాయర్చనమును జేయగలవారు. నాకు మాత్ర మెవ్వరుగలరు ? (ఈచెప్పబోవు రహస్యమును మీరెరింగిన యెడల మనుష్యులకంటె యెక్కుడు జ్ఞానసంపన్నులరగు మీరలు కృతకృత్యులగుట కెక్కుడు నవకాశము గలదనుట.) ఐనను మీకీయెడ జెప్పదగినదియు నొక్కవిశేషంబుగల దద్దాని నెఱుకపరచెద సావధానచిత్తులరై వినుండు, ౨౫.

బ్రహ్మేశానసురేంద్రాశ్చ వసిష్ఠాద్యా మహర్షయః
మమాఽర్చనవిధౌ నార్హాస్స్వస్వదోషప్రదూషితాః. ౨౯

దేవా ఊచుః, స్వతేజోవ్యాప్తదిక్చక్ర! మహాత్మన్ మధుసూదన
కో వా తేషాం మహాన్ దోషస్తన్నో బ్రూహి సునిశ్చితం. ౩౦

భూశ్చతురాననో వా, రుద్రస్త్రినేత్రస్త్రిపురాన్తకో వా, ఇంద్రో మహేంద్రస్సురనాయకో" వేత్యాదివత్ క్రియమాణాం విధిహరశక్రాణామేవ జీవజాతిసత్తావత్త్వస్మరణాదాహ బ్రహ్మేత్యాది. దోషప్రదూషితా దోషదుష్టాః. అతఏవ మమార్చనవిధౌ మామర్చితుం నార్హా నాధికారిణః. ౨౯. స్వతేజో వ్యాప్తేత్యాది సంబుద్ధిత్రయం. కో వేతి. విష్ణులోకం యయుస్సర్వే స్వస్వదోషాపనుత్తయే ఇతి పూర్వోదితేన స్పష్టం జ్ఞాయతే "జానత ఏవ దేవా స్స్వయం దోషదుష్టా భగవదారాధనేఽనధికారిణ ఇతి చ. తథోత్తరత్రోక్తం చ "తస్మాద్భవవిముక్త్యర్థం స్వస్వదోషాపనుత్తయ" ఇతి స్వయమేవ భగవన్తం ప్రతి. తతస్తైరుక్తమేవోరీకృత్య ప్రత్యభిహితం భగవతా "మమాఽర్చనవిధౌ నార్హాస్స్వస్వదోషప్రదూషితా" ఇతి తత్కిమితి పునః పృచ్ఛ్యతే "కో వా తేషాం మహాన్ దోష" ఇతి చేదిదం భావ్యం యాదృశో దోష ఉద్దిష్టస్తైస్స భగవదర్చావిధావపి ప్రతిబంధక ఇతి నాఽమంసత తే ఇతి. అథ వా సముద్దిష్టో దోషస్తత్తదధికారోపసంహితో న స్వకార్యాయ ప్రభవతీత్యమంసత వేతి. తచ్చ మహాన్ దోష "స్సునిశ్చిత" మితి పదాభ్యాం కో వేత్యారంభసామర్థ్యాద్వాస్పష్టమవగమ్యత ఇతి న పౌనరుక్త్యం.

బ్రహ్మ, రుద్రుడు, సహస్రాక్షుడు, వసిష్ఠాది మహర్షులు (ఇట్లే యొక్కొక్కరు) తమ తమ దోషములచే దూషితులగుటంజేసి నాయర్చనము సేయుటయందు అర్హులు కాజాలరు, అనెను. ౨౯. అంత దేవతలును, స్వతేజోవిశేషముచే వ్యాపించ బడిన దిక్చక్రము గలట్టియు మహిమాన్వితుడగు నట్టియు నో మధుసూదనా! తాము చెప్పిన చొప్పున బ్రహ్మేశానాదులకు గల దోషమే ప్రకారంబైనదో మాకు

శ్రీభగవాన్. విధేశ్చతుర్ముఖత్వాచ్చ త్ర్యంబకత్వాచ్చ శూలినః
అంగాధిక్యాద్విరూపత్వాద్దోషయుక్తస్తదాశ్రితః. ౩౧
ఇన్ద్రస్సహస్రనేత్రత్వాద్దోషదుష్టస్తథైవ సః
తదన్యేషాం యోనిజత్వాద్వసిష్ఠాదితపస్వినాం.
× × × ౩౨
తస్మాదనర్హాస్తే సర్వే మమ పూజావిధౌ సురాః. ౩౩
భవద్భ్యః పరితుష్యామి భక్తిమాత్రేణ కేవలం
... ... ౩౪
వైఖానసం వినా నాఽన్యస్సూత్రాదర్చితు మర్హతి
వైఖానసే మమ మనస్సర్వదా రమతే యతః. ౩౫

---

౩౦. అంగాధిక్యమధికాంగవత్త్వం ఆర్షః ప్రయోగః ౩౧. "వసిష్ఠాదితపస్వినా" మిత్యనన్తరం "దోషామయోనిజో జ్ఞేయో భవద్భిర్యశ్చ భావిత" ఇత్యర్థకం శ్లోకార్థం త్రుటితం స్యాత్. ౩౨. సురా ఇతి సంబోధనం. ౩౩. యదా తేఽనధికారిణోఽర్చనే సంవృత్తాస్తదా తేషాముత్తారణే కా గతిరిత్యత ఆహ భవద్భ్య ఇతి. ౩౪. కేవలమిత్యనన్తరం

నిశ్చితముగన నుపదేశింప గోరుచున్నాము. అని పలికిరి. ౩౦. ఈయంశమును పృచ్ఛింప బడిన భగవానుడును దేవతల నుద్దేశించి యిట్లనియె, బ్రహ్మ నాలుగు ముఖములతోడను యీశ్వరుడు త్రినేత్రములతోడను గూడియుండుటచే నొక్కడు అధికాంగములు గలిగియు, రెండవవాడు వైరూప్యము గలిగియు నుండటయే వారల కుభయులకును గలిగినదోషము. సహస్రాక్షుడగు దేవేంద్రుడును ఆట్టి దోషముచేత నే కూడియున్నాడు. ఇట్లే వసిష్ఠాదులగు మహాఋషులును యోని జన్ములగుటచే దోషదుష్టులై యున్నారు. (ఈవిధముగ మీచే యుద్భావింప బడిన దోషముల నెరిగించితిని). ౩౨. కావున నన్ను పూజించుటయందు పైవారలందరును అనధికారులై యున్నారు. మీరలు భక్తిమాత్ర పరాయణులై యున్నంత నేను ప్రసన్నుడనగుచున్నాను. (నాయర్చనము చే

దేవా ఊచుః. త్వదర్చనపరానస్మాన్ హిత్వా వైఖానసే మతిః
కథం కృతా త్వయా బ్రహ్మం స్తద్వదస్వ కృపానిధే?

శ్రీభగవాన్. శృణుధ్వం విబుధాస్సర్వే బ్రహ్మణః పూర్వమేవహి
జ్ఞాపితం సంగ్రహేణైవం తథాపి ప్రవదామ్యహం. ౩౨
ప్రజాపతిస్ససర్జాఽదావాకాశం సలిలం తథా
అగ్నిం వాయుం మహీం చైవ మనుష్యాదీన్ క్రమాదసౌ. ౩౪

“ మదర్చనార్థముత్పన్నో విఖనా బ్రహ్మవిత్తమ ” ఇత్యర్థకం శ్లోకార్థం త్రుటితం స్యాత్. ౩౪. ప్రసంగాదనేకారిణం వ్యవచ్ఛినత్తి వైఖానసమితి. వైఖానసో విఖనాః. “తస్మాత్తేనైవ ముని ” నేత్యుత్తరత్రోపసంహారాత్. సాక్షాత్స్వతంత్రేణ. ౩౪ు. తత్ర హేతుమాహ వైఖానసణితి. ౩౫. వైఖానసం వినానాన్య ఇతి వైఖావసేతరేషామనర్హత్వోక్త్యాతత్రస్వేషాంతదర్చన పరత్వాఽవిశేషా త్తత్సదృశానాత్మనో మన్యమానా దేవాశ్శంకన్తే త్వదితి. త్వదర్చనపరాన్ త్వామర్చితుమాసక్తాం స్తదర్థమేవేహాగతానితి చ భావః. కృపానిధే ఇతి సాఽభిప్రాయం విశేషణం. ౩౫ు. కథమితిత్వదర్చనపరేష్వియత్సు దేవయోనిష్వేకస్యైవాఽనన్యాదృశగౌరవసమర్పణే మహదాశ్చర్యం ద్యోత్యతే. ౩౬. విబు

యుట కొరకే బ్రహ్మవిత్తముడగు విఖనసుడు సృజియింపబడెను.) కావున వైఖానసేతరుడు (వైఖానసునికంటె యన్యుడు) యెవ్వడుగాని స్వయముగ నాయారాధనమునుజేయ నధికారి కాజాలడు. వైఖానసునియందే నామనం బెల్లకాలంబులందును లగ్నమైయున్నది. ౩౫. ఈప్రకారంబగు భగవద్వాక్యంబును వినిన దేవతలును, ఓ పరబ్రహ్మస్వరూపియగు పరమాత్మా! నీయర్చనమందు తత్పరులమై యున్న మమ్ము బోటుల నందరను విడచి వైఖానసుని యందు నీమనంబెట్లు లగ్నమైనదో సహేతుకముగ నాప్రకారంబును ఓ కృపానిధీ? మాకెరింగింపుము. అనిన భగవానుడును, ఓ దేవతలారా! మీ యీసంశయము లన్నియు నింతకు పూర్వమే చతుర్ముఖునికి సవిస్త

తదా తు లోకరక్షార్థం విఖనా మదురస్స్థలే
మయా సృష్టో మదర్చాఽర్థం తేన తేఽర్చాపయన్తు మాం.
వైఖానసం వినాఽన్యే యే దేవతా ఋషయ స్తథా
మనుష్యా వాఽర్చనం కర్తుం న శక్తా మమ దేవతాః. ౪౦
ఉరసా మమ జాతత్వాన్మమాజ్ఞావశగః ప్రియః
వైఖానసో మమ సుత స్తస్మాద్వైఖానసోవరః. ౪౧

థా ఇతి సంబోధనం భవత్సుమధ్యే సర్వమిదం మయోక్తముచ్యమానం చ బ్రహ్మణే పూర్వమేవ విస్తరాత్ జ్ఞాపితముపదిష్టం. తథాపి సంగ్రహేణాద్వైష్యం ప్రవదామి. సంగ్రహేణైవేత్యపి పాఠః. ౩౭. ఆకాశసలిలాదయో వ్యష్టిసృష్టివిషయాః. ౩౮. ౪౦. వైఖానసో మమోరసా జాతో మదాజ్ఞావశగః. అతః ప్రియశ్చ భవతి. తస్మాత్తదురసా జాతత్వాత్తత్సూత్ర విధ్యనుష్ఠానా త్తచ్ఛిష్యసంతతి గతత్వాచ్చ వైఖానసోవరః.

రముగ జెప్పబడియున్నవి. ఐనను ఆయంశము నిప్పుడు సంక్షేపించి మరియొక మారు మీకై చెప్పుచున్నాను. ౩౭. చతుర్ముఖుడాకాశమును, సలిలమును, అగ్నిని, వాయువును, పృథివిని అవల క్రమముగ వన్నాదులగు మనుష్యాదులను సృజియించెను; ౩౮, ఇట్టి సృష్టి యవిచ్ఛిన్నముగ బ్రవర్తించుటకై యటువెనుక నాహృదయమందు విశేషఖననముచే నాయర్చనార్థమై విఖనసఋషి నాచేతనే సృజియింపబడెను. కావున నట్టియావిఖనసునిచేతనే వారలు నాయర్చావిధానమును జేయించికొనవలయును. ౩౯. వైఖానసుడు దక్క యేమనుష్యులుగాని ఋషులుగాని దేవతలుగాని నాయర్చనము జేయ నధికారులుకారు. ౪౦. నామానసమందుండి యుద్భవము నందుటంజేసియు నాయాజ్ఞావశవర్తియగుటంజేసియు నాకు ప్రియుడై వైఖానసుడు నాకుపుత్రశబ్దమునకు ముఖ్యవ్యవహార పాత్రమై యున్నాడు. (పుత్రశబ్దము సర్వసామాన్యముగ భగవత్ప్రీతియోగిక మగు సమస్తచేతనాచేతనమునకు వాచకమైయున్నను పుత్రశబ్దప్రవృత్తి యోగ్యతకు ప్రధానపాత్రము విఖనసుడేనని తాత్పర్యము.) అట్లే నామానసపుత్రుడైన విఖనసుని యందువలె విఖనస మానసపుత్రులను వైఖానసులను భృగ్వాదు

వింశల్లక్షా ద్రుమాదీనామేకలక్షః పయోభువాం
రుద్రసంఖ్యాః కృమీణాం చ దశలక్షాశ్చ పక్షిణాం. ౮౨
సప్తకోటిః పశూనాం చ తతః పంచజనాస్స్మృతాః
× × × ౮౩
÷ + ÷ ౮౪

తత్ర వైఖానస ఇతి జాత్యేకవచనం. యద్వా వైఖానసో విఖనా పర
శ్శ్రేష్ఠః. విఖనా హి స్వపుత్రాన్ భృగ్వాదీనసృజదితి పూర్వమేవ ప్ర
తిపాదితం చేత్యనుసంధేయం. ౮౧. స్థావర జంగమ స్వరూపే ప్రాణిని
క్రమ వృద్ధ్యా పుణ్యజన్మలాభాదికమాహ వింశదితి, పయోభువాం జ
లజాతానాం తతః కృమయః పక్షిణః పశవో మనుష్యాశ్చ. పంచజనా
నరాః, న తేషాం సంఖ్యా నిర్వ్యాఖ్యా. సంఖ్యాతోఽపి లక్షణా. పంచజ
నాస్స్మృతా ఇత్యనన్తరం "బ్రాహ్మణ క్షత్రియోర్వైశ్యశూద్రాణామను
షాం క్రమాత్, స్వస్వకర్మానురూపేణ ప్రాప్య జన్మయథోచిత" మిత్య

లున్న [illegible] స్థానపరులగు నశేష వైఖానసులును అట్లే సర్వవిప్రోత్తము
లును నాకత్యంత ప్రియులని అనుచున్నారు. (ఇచ్చట వైఖానసః అనునది యీయర్థ
మందు జాత్యేకవచనముగ భావింపదగును) ౮౧. స్థావరజంగమాత్మక మగు సమస్త
బ్రహ్మాండాన్తర్గత ప్రాణి కోటియందును కర్మానుగుణ్యముగ ప్రతిప్రాణికిని గతాగత
ములు గలుగుచుండునని సిద్ధపరచికొని యీప్రకారంబును చెప్పుచున్నారు.) వృక్షా
దులు యిరువదిలక్షలు (తృణగుల్మలతాదు లిందుజేరును.) పయోజన్యంబులు లక్షమాత్ర
ము. (మత్స్యజాతియు జలచరంబు లన్నియు నిందుజేరును.) కృములు(కీటకములు) పదు
నొకండు లక్షలు. ఇందు క్షుద్రజంతువు లన్నియు చేరును, క్షుద్రజంతు లక్షణంబు
ను 'ఆనకులాత్ క్షుద్రజంతవః' చిన్నిజంతువు మొదలుకొని ముంగిసవరకు గల జంతు
వులన్నియు క్షుద్రజంతువులని పాతంజల మహాభాష్యమందు జెప్పబడియున్నది. పక్షు
లు పదిలక్షలు, (లేదు వాయుతత్త్వ ప్రకృతికములగు జంతువులన్నియు చేరును.)

బ్రాహ్మం యోనిశతం ప్రాప్య బహుజన్మతపఃఫలాత్. ౨౨
వైఖానసత్వం ప్రాప్తో యస్స చ శ్రేష్ఠో మదంశజః. ౨౨½
... ... ౨౪
శ్రుతిస్మృతిపురాణేభ్య శ్శ్రైష్ఠ్యం వైఖానసం మితం. ౨౪½

ర్థకశ్లోకస్త్రుటితస్స్యాత్. ౨౩½. ౨౨½. మదంశజ ఇత్యనన్తరం "మదర్చనార్థముత్పన్నో విఖనా బ్రహ్మవిత్తమః" ఇత్యర్థకం శ్లోకార్ధం త్రుటితం స్యాత్. ౨౪. వైఖానసం విఖనస్సంబంధి శ్రైష్ఠ్యం శ్రుతిస్మృతి పురాణేభ్యో మితం ప్రమితం భవతి. ౨౪½. తస్మాచ్ఛ్రేష్ఠత్వాద్ధేతో ర్వైఖానసై ర్విఖనస్సూత్రానుయాయిభి స్తేన మునినా విఖనో నామ్నా మాం సర్వేప్యర్చాపయన్తు. ౨౬. అత్ర భగవదర్చనాసముత్సుకానాం దేవానాం భగవదాశ్రయణం భగవతా స్వార్చనే ముఖ్యాధికారినిరూ

ఏడుకోట్లు పశువులు' (ఇందు చతుష్పాద జంతువులన్నియు చేరును.) ఇట్లు ప్రాణి సంఖ్య వివరింపబడినది. ఈ ప్రాణులన్నిటిని దాటి యావల మనుష్య జన్మంబు సంభవించును. ౩౨. (మనుష్యజన్మంబునందును బ్రాహ్మణక్షత్రియ వైశ్యశూద్రులను చతుర్వర్ణ్య విభాగంబు గలదు.) ఇట్లు చతుర్వర్ణములందును ఉత్తమమగు బ్రాహ్మణజన్మమందు యెడతెగక నూరు జన్మంబులనెత్తి యీవిధమగు బహుజన్మార్జిత తపః ఫలంబుచే నెవ్వడు వైఖానసత్వమును అనగా వైఖానస జన్మమును బొందునో నాయంశ సంజాతుడగు నాతడు సర్వప్రాణికోటియందు నుత్తముడగుచున్నాడు. ౨౨½. (నాయర్చనము సేయునిమిత్తమై బ్రహ్మవిత్తముడగు విఖనసుడు సృజియింపబడెను.) ఈ ప్రకారంబగు విఖనసుని మహత్త్వము శ్రుతిస్మృతి పురాణముల వలన స్పష్టముగ నుద్ఘోషింపబడుచున్నది. ౨౪½. కావున నామహర్షిని పురస్కరించికొని వీరందరును నన్నర్చింప వలయును. ఇయ్యదియే పరమ రహస్యము. విఖనసునివంటి యధికారము తత్సూత్రానుష్ఠాతలకు నేననుగ్రహించి యుండటంజేసి వైఖానసులును నట్టి